

1. **AEZ-eko \*d- hasierakoaren zenbait froga.**

Disimilazioaz erreduplikazioa galdu zela. (dodol > odol)

Hitz hasieran d > l bihurtu. (\*dor > lor)

2. **AE-z herskari, ozena eta txistukariak zer zuten oposaketa berean antolatzeko guztiak?**

Euskarak ahostun/ahoskabe oposaketa kokagunearen arabera neutralizatzeko joera du baina bi eratakoa: modu eta puntuaren arabeko neutralizazioa

3. **Zer zuten komunean AE-z herskari, ozen eta txistukariak Mitxelenak [bortitz/ahul] oposaketaren bitartez antolatzeko guztiak?**

Denek zituzten neutralizazio puntu berberak (hitz hasieran, hitz amaieran, kontsaurretik eta bokal aurretik). Erronboaren sistemaren arabeko gauzatzea.

Neutralizazioa. Sistema alofoniko berbera.

4. **Nola igarotzen gara sistema karratutik erronbora herskarietan?**

Hasiera batean, hitz-hasieran (gune bortizean) herskari bortitzak edota ahulak egon zitezkeen (sistema karratuan). Beranduago, bortitz hauek desagertu eta ahulak ahostundu ziren, soilik hitz hasieran “b”, “d” edo “g” aukerak geratu zirelarik (erronboa).

Neutralizazioaren bitartez

5. **Ba ote soinu sabaikaririk AE-n?**

Bai, bazeuden. Beste fonemen alofono edo fonosinbolismoak bakarrik.

6. **Zergatik ez dugu \*\*lulur (<lur), \*\*lalats (<lats), ez \*\*leleku (<leku) eta ez \*\*lelehoi (<lehoi)?**

Ez dugulako horrelako erreduplikaziorik. D>l bilakaera bat izan zen, beraz forma guzti hauek sakonean “d” bat zeukaten, ondoren “l” bihurtu zena. Erreduplikazioetan soilik “d” da posible, ez “l”.

7. **Bokal sudurkariak: nondik datoz? Lekukotasunak.**

Bokal arteko /n/ galtzearen ondorioz; Garibai eta Madariaga.

V\_Vko sudurkari bat galtzean, bokal horiek sudurkariaren arrastoa mantendu zuten.

Hauen lehen lekukotasunak Garibairenak (ardao)/ akitanieran oraindik “n” mantetzen zen (seni)

#### 8. n/N AE-n? Zer froga dugu? n

Sistema erronbikoan: n N

N;latineko “n” bortitza mantendu eta “n” ahula galdu edo “h” bihurtu: annona > anoa.

#### 9. \*-n- > -n: hiru adibide:

\*arrani > arrain

\*artzani > artzain

\*lukanika > lukainka

\*atano > ataun

#### 10. -r- > \*-l- maileguetan: (bi erantzun)

Begiratu (latineko vigilare); aizkora (latineko asciola); gura (latineko gura).

V\_Vko latineko “l” ahulak euskaran “r” eman du: orio/ olio, solo/ soro... hala ere, ez da bilakabidea orokorra izan denbora berdinean, latinezko “l” askotan mantendu da.

#### 11. \*r...R... > ? Zenbait adibide:

Disimilazioa “r” ahularena:

Erur > edur/ el(h)ur

Irar > idar/ il(h)ar

Berar > bedar/ bel(h)ar

#### 12. -r > -R. Zer dakigu honetaz?

Gutziz edo sakoneko egituran burutu ez den neutralizazioa da, ez da erregularra.

Amaierako kontsonanteak ozenak eta txistukariak bortitzak direla. Hitz bukaeran [r] anizkuna egon arren, atzikia bokalez hasten bada [r] bakuna: Zer → zeri. Hala ere, egun [r] anizkunaren alde neutralizazioa.

**13. Zenbat txistukari fonologiko ziren AEMen? Eta AEZean?**

AEM: 4 eta AEZ: 2

**14. sazón > sasoi; solaz > solas; zinhetsi > sinetsi: Zer ateratzen da honetatik?**

Hitz berean bi txistukari egon direnean apikariaren aldeko asimilazioa gertatu da.

Sazón, solaz eta zinhetsi zaharragoak dira.

Kontsonante homorganikoak → asimilazio absolutua saihesteko joera apikariaren alde.

**15. Non eta noiz gertatzen da artikulazio puntuaren neutralizazioa txistukarietan?**

Mendebaldean XVI. mendean. Ekialderuntz hedatuz joan da. uzte → uste.

**16. Eta artikulazio moduaren neutralizazioa txistukarietan.**

EH guztian. Hitz + tegi > hiztegi.

**17. Gatz/ gazi, arratz/ arrazi... Zein da alomorfo zaharragoa? Nola azaltzen da bikotea?**

Afrikatuak ezin du zaharrena izan.

Frikariduna da zaharragoa, afrikatuak berriagoak direlako. Hitz bukaerako bokala galtzean frikaria > afrikatu bihurtzen zen.

**18. Intsaur < \*?, Z jauntsi < \*?**

Intsaur < intxaurtze (Mitxelena); intsausti < intsaurtze; jauntsi < \*eduntsi.

Intsaurtzedi < intsausti : berranalisia: intsaur.

Jaunzte > jaunste > jauntsi.

rtzti → intzaursti

rtst > rst → intzausti

intsaur < \*intxaurtze

intsausti < \*intsaurtze

jauntsi < \*eduntsi.

Intxaurtzedi > intsausti: berranalisiaren ondorioz

Jaunzte > jaunste > jauntsi

**19. AEZean AEMan baino txistukari eta ozen gehiago ala gutxiago? Zergatik eta**

## zenbat?

AEZean AEMan baino txistukari eta ozen gutxiago. Alofonoak zirelako. Ozenak 3 nfonema eta txistukariak 2.

### 20. /h/aren testuinguruak hitz barrenean:

V\_V: aho (bokalaratean).

#\_ + V: herri (hitz hasieran eta ondotik bokala).

#\_ + diptongoa: haur.

Ozen\_V. (ozen eta bokal artean).

### 21. Mitxelenak emandako /h/aren sail etimologikoa:

-Th > h

-Erromantze eta latineko f > h

-n- > h

-\*h (AEkoa)

Edo

1- Latineko fonologia.

2- Bokalarteko -n- ahularen edaketa.

3-Hitz hasierak herskari bortitzetan.

4-Gainerakoak; nahita nahi ez Aerako behar h-ak.

### 22. 15. Zergatik hire baina eure? Eta han baina anartean?

Eure analogikoa da (Grassman); han zaharragoa (Mitxelena).

hi-heur-e: Grassmanen legeari jarraiki lehenengo h-a galdu, erro batean ezin baita

hasperenik joan.

Han (3. graduko inesiboa) eta anartean forma luze berria, h-rik gabe.

h-ren historia galerarena delako funtsean.

### 23. \*h2/ \*h3 > h-: zenbait adibide:

\*enazur > \*ehazur > hezur

\*arena > areha > harea

\*enaitz > haitz

\*auhen > hauen

\*edoni > edohi > hedoi > hodei

\*h2: ehuskara, ahitz, hezur.

\*h3: arena, barea

- \*h2 > h-: (1) "enuskara" > "ehuskara" > "heuskara" > "euskara".

(2) "\*enazur" > "\*ehazur" > "\*heazur" > "hezur".

- \*h3 > h-: (1) lat. "arena" > eusk. "\*arena" > "\*areha" > "harea".

(2) "\*bor-gehi" > "\*bor gehi" > "\*or gehi" > "\*horgei" > "hoge".

#### 24. Ba ote /h/ etimologiko gehiago?

1) -r- > h konposaketan.

2) Gaskoiko maileguetan.

3) hVR > VRh.

#### 25. Grassmanen legeak:

Erro/ silaba barnekoa zaharrena eta erro/ silaba ezberdinekoa 1500etik aurrerakoa,

heterosilaboa: hil + herri > hilerri > ilherri.

h\_h > \_h

h > ∅/\_C

#### 26. Hasperena Antzinatean eta Erdi Aroan: non?

Antzinatean euskalki guztietan eta Akitanian.

Erdi Aroan: Araban, Burgosen, Errioxan (Nafarroan jada ez).

#### 27. saihets/ sahets/ saiets: /h/ etimologikoa ote? Eta hor, hon-en?

Saihets: etimologikoa, beranduago sortu zela uste da (Mitxelena).

Hor, hon: CVC errespetatzen du, jatorrizkoa da. Antietimologikoa da.

#### 28. Onherran, ilhuri: zergatik -h- ez da halabeharrezkoa edo erantsia?

Hil + un < ilhun metatesia.

#### 29. Eta harma eta harroka-n?

Nahasketaren ondorio dira; armar hartu > harma, harrokarekin berdin. Ez dira

etimologikoak.

**30. Gaskoiaren lekukotasuna /h/aren balio etimologikoaz:**

Gaskoieran hVR > VRh euskaraz: hala > alha, orhartu...

**31. Mitxelenaren 4 azentuera eredu nagusiak:**

- 1) Erdi-mendebaldekoa
- 2) Erronkari-zuberoakoa
- 3) Goi Nafarrerakoa
- 4) Bidasoa aldekoa

**32. Leizarragaren azentuerak zeinen antza du?**

Erronkari eta Zubererakoarena.

**33. Argudioak Martineten azentueraren alde:**

Azentu demarkatikoa: markatzaile onena azentu demarkatikoa delako.

Hitz hasiera vs. Bamsa garrantzisua izan behar du fonologiak.

**34. Argudioak Mitxelenaren azentuaren alde:**

Lotura azentua eta hasperenaren artean (azentua hasperenaren ondoren).

Hasperena eta azentua lotzen ditu (hizkuntza askotan ematen da hau). Azentua 2.

silaban egotea zilegi da, 2. silabatik aurrera hasperenik ez dagoelako eta hasperena azentuan egon behar delako.

**35. Ba ote modurik bien helburu edo abantailak bil ditzakeen proposamenik egiteko? Martinete eta leizarraga azentua**

Bai (Lakarra): bi silabako azentuera bisilabikoetan.

**36. Bisilabo batean aurrizkia azentuduna ote? Eta atzizkia?**

Ez, bisilaboetan azentua 2. silaban doalako.

**37. Bizkai iparraldeko tonuak izan litezke A Ekoak? Zergatik?**

Nekez. Dialektoak askoz ere beranduagokoak direlako, modernoagoak direlako.

**38. Zein da bateragarriago hizkuntza eransle batekin: lehen silabako azentua ala azkenekoa? Zergatik?**

Lehen silabakoa. Latinez adibidez azentua ez da azkeneko silaban jartzen.

**39. Euskal silabaren egitura Mitxelenaren arabera:**

(C) V (W) (R) (S) (T)

**40. Kontsonante topaketa nagusiak euskaraz:**

Ozen-txistukari R-S

Ozen-herskari R-T

Txistukari-herskari S-T

Txistukari-ozen S-R

**41. \*\*T<sub>1</sub>V<sub>1</sub>T<sub>2</sub>V<sub>2</sub>: zergatik?**

AEko erroak monosilabikoak zirelako eta C hasi eta bukatzen zirelako. Gainera,

\*\*T<sub>1</sub>V<sub>1</sub>T<sub>2</sub>V<sub>2</sub> soilik maileguetan edo eratorrietan aurkitu.

**42. \*\*T<sub>1</sub>V<sub>1</sub>T<sub>2</sub>V<sub>2</sub>; \*\*CV; \*\*VC eta \*\*-T nola azal litezke?**

Ordain, mailegu, fonosinbolismo edo konposaketan ageri dira soilik.

(?) AEn CVC erro monosilaboa. -T ezinezkoa, beraz TV ere ez.

**43. Erra monosilabikoa AEZe: hiru ondorio nagusi:**

Lexikoak: erro berriak, mailegu berriak, lehendik ezagutzen genituen erro familiak zabaldu.

**44. Nola sailka litezke erro ereduak bertako hitzen jatorriaren arabera? Zein da sail garrantzitsuena euskara zaharrena aztertzeko?**

5 sail: maileguak, aldaera modernoak, konposatu deribatuak, fonosinbolismoak eta etimologia ezezagunekoak (iragazki fonologikoak alde batetik eta geografikoak bestetik).

**45. Ze iragazki ezarri ahal zaie erro erduei beren zahartasuna ikertzeko?**

Fonologikoa eta geografikoa.

**46. Eman iragazkiak gainditzen dituzten 4 adibide etimologiarik gabeak:**

CVC, OCV, aCV eta vCV. Edozein monosilabo: gor, sal, bel, dar,...

Huts, gar, sal, ber.

**47. Hizkuntza eransleek nolako erro ereduak izan ohi dituzte?**

-Bisilabikoak.

-Bisilaba irekiak dituztenak: CVCV/ CVC CV.

**48. AEZe an bi aurrizki; ba ote zuen gero galdu den beste hitz-eraketarako biderik?**

Gi-, sa-.

Bai, erreduplikazioa.

**49. Zer dakigu fonosinbolismoen erro-egiturez? Eta partikula gramatikalez?**

CVCtik ahalik eta urrutien dagoena. (braust).

Erro lexikoen antitetikoak dira, ahalik eta urrutien daudenak; partikula gramatikalak antzeko zerbait baina horrenbestera iritsi gabe.

**50. Erro monosilabikoari nolako tipologia dagokio? Gogora munda/ monkhemer konparaketa?**

Munda: erro bisilabikoa/ atzizkiak/ azentua ezkerrean/ aditza bukaeran/ eranslea.

Monkhemer: erro monosilabikoa/ aurrizkiak/ azentua eskuinean/ aditza erdian edo hasieran/ isolatzailea.

**51. Erro zaharraren murriztapenak:**

C hasi eta bukatu behar da, monosilabikoa eta CCC ezin da AE izan. Beraz, CVC.

**52. Bi hizkuntza familia zeinetan erroaren ikerketak berreraiketarako balio**

handia izan duen:

/E/ Semitikoa/ Uralikoa/ Euskara.

**53. Uhlenbecken euskal erroen sailkapena:**

Erro bisilabikoa zela uste zuen. Hitz sailak eta erro ereduak aztertu behar direla dio.

**54. Erro monosilabikoaren teoriaren hasierako (1995eko) emaitzak:**

CVC dela erroa, hiru murriztapen desberdin: \*\*T/ \*\*VC \*\*CV/ \*\*TDTV.

**55. Eman hiru erro monosilabiko berreraiketan berreraikiak.**

\*ger, \*bur, \*bel.

**56. Nola sartzen ziren hitz berriak aitzin euskara zaharrean?**



Erreduplikazioak.

**57. Zer dakar CVC erro egiturak AEren tipologiaz?**

Monosilabikoa dela.

**58. Erro ereduak eta etimologia formala:**

Maileguak, aldaerak, fonosinbolismoak, konposatu/ deribatuak. Etimologia ezezagunekoei iragazki fonologiko eta geografikoa ezarri behar zaie.

**54. Nola aldatzen da erroaren forma kanonikoa?**

**59. Argudioak AEren erro lexikoen eredu CVC zela esateko.**

Erro monosilabikoa zelako, kontsonantez hasi eta bukatu behar zelako eta 3 kontsonanteko multzoak ez direlako AE.

**60. Greenbergen tipologia eredu nagusiak? Guztiak harmonikoak ote?**

Aditzaren hurrenkeraren arabera nagusiki hierarkikoki 3 taldetan sailkatu zituen: VSO, SVO, SOV.

Ez, 3. taldekoak ez dira horren harmonikoak 1go taldekoekin alderatuta.

**61. Zein da euskara historikoaren tipologi eredu (lau ezaugarri garrantzitsuenak)?**

Preposizio -

IzAdj +

IzGenit -

IzD +

SOV taldean sartzen du.

**62. Hiru arrazoi pentsatzeko lehen ez zela horrela:**

Genitibo lokatiboa ez zegoen SOV Hei dagokien lekuan.

Lehen ez zen hizkuntza ergatiboa, beraz SVOTik SOVra pasatu ergatiboa izateko.

Ergatibotasuna berria da eta SVOTik SOVra pasatzean gehitzen zaio.

SOV Hek ez dituzte aurrizki edo laguntzaileak ezkerretara.

**63. Zer da tipologia holistikoa?**

Azentua/ ritmoa garrantzitsuena dela defendatzen dute, morfologia, sintaxia, etab-en gainera.

**64. Munda eta mon-kbmerraren erkaketa: zertan balia genezake euskararen diakroniakarako?**

Jatorri bera, baina oposaketa erabatekoa.

**65. Taniaren aldaketa interesgarri zenbait.**

Adjektibo kategoria aske bat garatuz doaz atzizkiak, partizipioak, erabiliz. Multzo aditz bezala erabiltzen ziren aditz bat ere erabiltzen dute, gure edin-en parekoa.

**67. \*d- > l-: bi adibide:**

**66. Zein da -k ergatiboaren markaren jatorria? zerekin lot daiteke?**

· -ga, kasu lokatiboetan erabiltzen den “bizigabetezko” markatik dator

**67. Datiboko markaren jatorria:**

· -i < \*-nin

**68. Zein da zaharrago: -(r)e ala -(r)en? zergatik? Ba ote daturik kronologia absoluturik ematen duenik?**

· Zaharragoa da -(r)e aitzin-lokatibotik dator : Izenordainetan nire, hire, gure, zure ditugulako. Horr e gatik eta horr e kin bezalako formetan agertzen delako; ablatibo zaharra -(r)e genitiboaren gainean eraikita dagoelako, baita sozietatiboa ere >-(r)ekin eta -(r)ean.

Lope iaun Ortire semea (1125)

**69. Hiru konbinaketa \*e-da-ra-CVC**

· \* e-da-dan > \*e-aan > ja(an)

· \* e-da-dus-i > \*e-a-dus-i > \*e-aus-i > jausi

· \*e-dakin > jakin

\*e-da-ra-non > joan

\*e-da-ra-gotz-i > urgatzi

**70. Datu eta data hauen inguruan zein gertakari garrantzitsu hizkuntzalaritza historikorako eta euskararen historiarako?**

- a) Leipzig: Neogramatikoen mugimendua bertako unibertsitateko ikertzaile batzuek sortu zuten.
- b) Ginebra: Ginebrako Eskolan (unibertsitatean) zebiltzan hizkuntzalari talde batek estrukturalismoa sortu eta garatu zuen bertan.
- c) 1950: Martinet-en proposamena [bortitz / ahul] AE-ko herskariaren saila berreraikitzean.
- d) 1961 / 1977: Mitxelena-ren "Fonética Histórica Vasca"-ren 1. eta 2. argitalpenak dira. Barne-berreraiketa sortu eta AE-ren sistema fonologikoa berreraiki zuen.

### 71. 2. Analogiaren definizioa.

Egitura fonetikoan faktore ez-fonetikoen eraginez gertatzen den aldaketa irregularra da.

Adibidez:

- (a) *"\*da-tor-z"* > *"datoz"*, eta ez *"\*\*datos"*; *"rz"* > *"s"* aldaketa erregularra den arren, *"doaz"*...-en analogiaz.
- (b) Ekialdean *"dira"*-rekiko analogiaz *"gira"* eta *"zira"* formak sortu dira.

### 72. Protohistoria / historiaurrea.

- Protohistoria: 1545 baino lehenago badugu zenbait informazio euskarari buruz, ez zuzena, zeharkakoa baizik: akitanierak (K. o. I-III. mendeak) eta Erdi Aroko dokumentazioak eskaintzen digutena. Protohistoria zehazki historia ez den, baina nolabaiteko lekukotasunak dituen garaiari deritzogu.

- Historiaurrea: Akitanieraren eta Erdi Aroko euskararen lekukotasunak protohistoriatzat hartuaz, euskararen historiaurrea atzerago eramango dugu, Kristo aurreko denboretara. Lekukotasunik ez dugun garai hori litzateke.

### 73. lat. *duo* : arm. *erku* / eusk. *elkar* : holand. *elkaar*. Zer dioskute analogiez eta homologiez?

*elkar* / *alkaar* homologia da; antzekotasun grafikoa, itxurazkoa duten jatorri ez bereko bi hitz dira. Berreraiketarako ez du baliorik.

*duo* / *erku* analogia da; berreraiketarako balio du.

**74. Zergatik Mitxelenak ez zituen / m /, / p / eta sabaikariak sartu AE-ren inbentarioan?**

- Ezpainkari bortitzik ez. /p/ hotsak ez du ematen izaera fonologikoa zuenik, zeren eta, gutxi agertzeaz gainera, agertzekotan /b/-ren alogono gisa baino ez baita.
- Hots palatalak (sabaikariak). Euskara historikoan hots adierazgarriak dira edo sekundarioak; sistema nagusitik kanpo eta horren menpeko gisa leudeke, arlo fonosinbolikoan ziurrenera.
- /m/ ere, maileguetarik eta fonosinbolismoetarik at, testuinguru sudurkarietan sortzen zen /b/-ren alofono gisa bakarrik.

**75. Zer ikasi dugu euskal morfologia zaharraz iberikoarekiko eta kaukasikoarekiko erkaketaren bidez?**

Euskara, iberikoa eta kaukasikoa ez direla ahaide.

**76. Zer dute komunean T, R eta S hots-sailek Mitxelenak oposaketa bakar batean biltzeko?**

[bortitz / ahul] oposaketa, hots, neutralizazio patroia bera: hitz hasieran ahularen aldeko neutralizazioa, amaieran bortitzaren aldekoa eta bokal artean soilik mantentzea oposaketa.

**77. Mitxelenaren hiru argudio Martineten herskari zaharren teoriaren alde.**

- 1) Geminatuen bilakabideak adierazten du orduko euskaldunek hotsen indarrari begiratzen ziotela eta ez haien ahostuntasunari: lat. "BB" > eusk. "p". "abbas" > "apaiz".
- 2) "f"-aren lekukotasunek erakusten dute nola "b" eta "p"-ren arteko bereizketa ez zen ahostuntasunaren arabera, baizik eta ahoskera ahula edo indartsua izatearen arabera.
- 3) Lekukotasun zaharretako datuak ere alde. Akitanierazko <TT> eta <CC> grafiak indartsuen adierazpide ditugu (vs. <TH> hasperenduna).

**78. / ü /: arrazoiak AE-n ez sartzearen alde.**

Z-k eta BN-ko hizkera batzuek /y/ <ü> dute, baina argi dago (Mitxelenaren arabera) /u/-

ren emaitza dela baldintza jakinetan. EBZ-ren ondoko aldaketa erregularra izan da, eta beraz, “\*u” > “ü” prozesuaren ondorio, salbuespenak salbuespen.

**79. Zenbat ozen (eta zergatik) AEZ-ean? Eta txistukariak (eta zergatik)?**

- Ozen:

- Txistukari: 2 (apikaria eta bizkarkaria).

**80. EBZ: Zer da? Noizkoa? Zergatik?**

Ditugun datuekin berreraiki dezakegun garaietan gugandik hurbilena, euskalki historikoen ama-hizkuntza. K. o. 5-6 (Mitxelena), 6-7 (Azkarate) mendeetan kokatzen da. Nafarroan /h/-ren galera X. mendean, eta X-XI mendeetatik aurrera “barri” / “berri” bezalako txandakatzeak; beraz, 10. mendearen aurretik izan behar du. Hizkuntza batuak gizarte egitura batua behar du. Mitxelenak proposatu euskaldunak 5-6 mendeetan bisigodoen aurka bildu zirela, eta Azkaratek antzera, Inperioaren gainbeheraren ondoko egoera berrian kokatzen du.

**81. AEZ-tik AEB-ra bi aldaketa fonologiko eta morfologiko.**

- Fonologiko: Bi txistukari > lau txistukari, eta

- Morfologiko: Erro kanonikoa monosilaboa > bisilaboa, eta aurrizki > atzizki.

**82. / u- oposaketa (ile / ule, utzi / itxi): noizkoa? Zergatik?**

Oposaketa dialektala. Bizkaierak gainerako euskalkiekin fonologian duen bereizgarri zaharra da. “\*eu-” diptongo zenbaiten emaitzak dira, ez beti koherenteak. Inor ez da ausartu AE-rako seigarren bokal bat proposatzen, izan ere, “\*eu-” diptongo zenbaiten emaitzak dira.

**83. Bokal irekiera eta itxiera: hiruna adibide.**

- Bokal irekiera: “e” > “a” (\_\_\_R): “berri” > “barri”, “txerri” > “txarri”, “gerri” > “garri”.

- Bokal itxiera: “o” < “u” (\_\_\_n), Zubereraz: “gizon” > “gizun”, “ezkondu” > “ezkundu”, “ontsa” > “untsa”.

**84. j-: maileguez landa ze testuinguru (morfo)fonologikotan gertatzen da?**

Ondare zaharreko hainbat hitzetan (“jaun”, “jainko”...) eta badirudi toki horretan aditz

morfologian paperen bat ere baduela (“jasañ”, “jario”, “joan”...). Badirudi osoki edo ia “\*e-” batetik datorrela. AE-n /j/-rik ez izan arren, hots hori euskalki guztietan aurkitzen dugu.

**85. V- asko ote euskaraz? Zergatik?**

Hiru proposamen daude: zero hipotesia (euskal hitzen joera fonotatikoaren ondorio), bokal eransketa, eta hitz hasierako kontsonante galtzea. Lakarrak dio galdera gaizki planteatuta dagoela. Kontua ez bide da hitz hasieran bokal asko egotea edo ez, baizik eta zeinen urriak diren toki horretan zilegi diren kontsonanteak.

**86. Non (ze hizkeratan) dira euskaraz soinu / fonema sabaikari gehiago? Nola azaltzen gertakari hori?**

Gehiago mendebaldean, eta gutxiago N, BN eta L-n (despalatalizazioak egon dira).

**87. Herskari bat izan ote liteke fonosinbolismo? Zergatik?**

Bai, hala nola /m/. Zenbat hizkuntzan bakanago den hots bat, hainbat eta balio fonosinboliko gehiago izango du hots horrek.

**88. Diptongoak fonosinbolismoetan asko agertzeak zer dakar beren estatus zaharraz?**

Diptongoak ez oso zahartzat jotzeko argudioa da. Izan ere, zenbat hizkuntza bakanago den hots bat, hainbat eta balio fonosinboliko gehiago izango du hots horrek.

Onomatopeia, oihu, umeen hizkuntza eta antzekoetan diptongoek duten ohiz kanpoko maiztasuna bera da diptongoak duela gutxi arte erabat ohikoak ez direlako aski adierazle.

**89. Zer pentsa liteke Nafarroa ekialdeko *kau / gau, kori / gori, kura / gura* eta gainerako deiktikoetako herskari antzinatasunaz?**

- Herskaria indartsua zela, eta honegatik gerora > Ø / # \_\_\_ gertatu zela. Beraz, oposaketa ‘lenis’ / ‘fortis’ izaki, AEB-n kokatuko genituzke.

- Baliteke antzinako herskari indartsua hasperen bihurtu ondoren (“haur”...) zenbait testuingurutan alde hartako hiztunek herskari bat berrezartzea hasperenaren ordeiz;

honek gogorarazten digu atzizki eta kidekoetan herskari belarrak duen maiztasuna, agian nolabaiteko hedapen analogikoaren ondorioz: “-(k)ume”, “-(k)eria”, “-(k)ara”, “-(k)ide”...

**90. Zergatik *pidaia*-ren ahoskabea?**

Hitz hasierako herskarien ahostuntze eta ahoskabetze prozesuetan, gahoskabeak erregulariki ahostundu egin ziren, baina zenbait kasutan ahoskabeak aurkitzen ditugu. Hala nola, bikote ugarien eraginez, forma ez etimologikoak sortu ziren: BN “pidaia”...

**91. Baldin eta *gela* < *cella*, *bake* < *pace*, zergatik *zeru* < *coelu* eta *gurutze* < *cruce*?**

Bigarrenak erromantzetik hartu ditugun maileguak direlako, eta lehendabizikoak, berriz, latin garaian sartutakoak, eta beraz ez dituzte erromantzeetan pairatu dituzten aldaketak jasan.

**92. *gau haur* / *gauR*, *biharamon* / *bihaR*. Zergatik?**

R bukaeran neutraltzeko joera indartsua da, baina burutu gabekoa: kontrako indarrek (alboko hizkuntzen eragina, adibidez) batzuetan irabazi egin dute. Adibidez:

(a) Maileguetan: “plazerik” ala “plazerrik”?

(b) Ondare zaharreko hitzetan: “nor-en”... baina “ezer-en” ala “ezeR-en”?

**93. Zub. *deusere*, *aizina*: zer dakizu txistukari hauezaz?**

/z/ eta /ž/ fonemak direla Z eta BN-n, /s/ eta /š/-rekin oposaketan daudena, baina ezin zirela zahartzat jo, oro har mailegu berrietan (“aizina”) eta hitz loturan (“deusere”) baino ez baitira agertzen.

**94. *larru* / *narru*: nola azaltzen bikoiztasuna?**

Bikoiztasuna dialektala da. Hitz hasierako ozenen txandakatzea da, “l-” ≈ “n-”-rena. Bizkaieraz “narru” / orok. “larru”.

**95. *solas*, *sasoiz*, *sarats*: zeren lekukotasun?**

Txistukarien ahoskunearen aldaketen lekuko dira. Hitz batean bi txistukari agertuz ger, ahoskune berekoak izan ohi dira: apikariak (“solas”, “sarats”). Bestalde, salbuespenak daude: hauek analogiak eta analisiak azaldu ohi dituzte. Gure kasuan, analisiak, bi

txistukariak ez baitaude morfema berean (“sasoiz”).

96. ***hilebethe*: iruzkindu hasperenak**

Hitz hasierako /h/-a etimologikoa da. Bigarrena, berriz, ez. Leherkari hasperenduna leherkari ahoskabearen alofona besterik ez da. Beraz, ez daude bi hasperen hitz berean.

**(?) 30. *ári* : *arí*, *alhabá* : *alhába*. Zer dakizu azentuera hauezaz?**

**32. Zer dakar azentuaz B-G-L-ko gramatikariek (baina ez Oihenartek) XVIXVIII.**

**mendeetan euskal hitz guztiak –a batez amaitzen zirela defendatu izanak?**

97. **Mitxelenaren euskal silaba egitura eta ozentasun hierarkia.**

- (C) V (W) (R) (S) (T).

- CV-VC: Ozentasun hierarkia.

98. **Bi argudio CVC erro ereduaren antzinasunaz.**

- Erro eredu monosilabikokoak izan zitezkeen erroetarik % aipagarria lekukoturik du, lekukotasun horietarik mailegu gutxi eta etimologia ezezagun asko, eta azken hauen artean ia guztiek gainditzen dituzte irizpide fonotaktiko eta geografikoak. Bisilaboek, berriz, mailegaketa portzentai altuak dituzte eta etimologia ezezaguneko gutxi.

- Lehen bisilabotzat edo polisilabotzat genituenak orain monosilabo konbinaketaren bitartez edo mailegu gisa azaldu ditzakegu.

- CVC baino eredu txikiagoak (CV-) ‘aurrizki-erro’ konbinaketak direla ikusi dugu.

Aurkako aukera (-CV) lehenagoko CVC higitu bat dela suposatzea litzateke, baina –C > ∅ aldaketa ez da konposaketa-eratorpenean ez bestetan Erdi Aroa baino lehenago lekukotzen.

99. **Zein lekukotasun mota eman ahal dute fonosinbolismoek erro ereduaz?**

Euskara modernoko edozein erro-sailtako hitzak bost taldetan koka daitezke:

maileguak, aldaera, konposatu-eratorriak, fonosinbolismoak, eta etimologia ezezagunekoak. Erro lexikoak sailkatzeko balio izan dute.

**36. Nola aldatzen da erro egitura?**

**37. Iragazki geografikoa eta erro erdua.**



100. **Adjektiboa: klase autonomoa AEZ-n? Zergatik?**

Adjektiborik ez edo gutxi zeudela AE-n esaten dute hizkuntzalariek. Bestalde, mailegatuta, eratorrita, partizipiotik eta erlatibotik sartua dela iradoki da; beraz, ez da klase autonomoa.

101. **“Hiru” zenbakiaren etimologia.**

- (3) “\*her” (cf. “hertsi” < “\*hertz-(te)i”) + “ur” > “hirur”.
- (4) “laur” < “labur”
- (5) “bost” < “bortz” < “\*bor-tz”
- (6) “sei” < “\*sehi”.
- (7) “zazpi” < “\*(bor)zaz + bi”.
- (8) “zortzi” < “\*zorrotz-i” (cf. Ukabileko mendixkak).
- (9) “bederatzi” < “\*beda” (cf. “bederen”, “bedera”) + “eratzi” (cf. “jantzi”).
- (10) “hamar” < “\*han-bor”.
- (11) “hamaika” < “\*hama(r)-be(da)-ka”.
- (12) “hamabi” < “\*hamar-bi” ⇨ “amai” (B, XIX. mendea).
- (15) “\*han-bor-bor-tz”.
- (20) “\*(b)o(r)-gen-i” > “\*ogehi” > “hogei”.
- (100) “ehun” < “\*hen” (cf. `enbor, zuhaiska´) + “hun” (cf. `hiedra´).

102. **Euskal deklinabi. de historikoaren oinarritzko egitura: noizkoa eta zergatik.**

Euskaraz eta gainerako eranskarietan ez dago benetako deklinabiderik; hizkuntza flexiboen kontua baino ez da. Gainera, gurean sistema bakar bat gehituaz doana vs. latineko bost deklinabideak, bakoitza hitz kopuru ezberdin eta ezberdintasun formalekin.

103. **Noizkoa da artikulua? Zergatik?**

- Gaurko artikulua 3. graduko erakusletik dator, erakuslea klitiko bihurtuta:

“\*-har” > “-ha” > “-a”: “gizona” < “gizon \*har”.

- Nahiko berankorra bide da: akitanieraz arrastorik ez. Litekeena da erromantzeetan eta

hizkuntza germanikoetan agertzearekin bateratsu agertzea euskaraz, agian, 8-10. mende bitartean. Espainiako erromantzean 8. mendean agertzen da eta euskaraz, agian, beranduago. Dirudenez iparralderantz hedatu da (Suomieraz 19. mendean agertu baita).

104. **Dat. -i < ¿?**

Pl. E-Z “-ér” < “\*-ag-e-ri” (Azkue 1923) / “-ai”, “-ei” < “\*-agi” (Jakobsen-ek proposatu eta Mitxelenak onartua).

Gaur egun “-i” < “\*nin” (Lakarra 2008).

105. **Iruzkindu -reanik.**

Pleonasmoa dugu. Ablatiboaren bi forma ditugu, bata bestearen gainean eraikia: “-rean” + “-rik”.

106. **Ergatiboko markaren jatorriaz zer dakizu?**

- “-k” < “\*ga”? Lakarrak bizidunetako “-ga”-rekin lotu du.

- Leku atzizkian bizidunengan du jatorria. “aitaren-gan”. Hortik sortua, -ga horretatik.

107. **Zein da perifrasiarik zaharrena euskaraz? Zergatik?**

‘Aditz oina + \*edin / \*ezan’. Zaharrentzat jotzen dira. Perifrasi hauek badituzte gaur egun desagertuak diren balioak euskaraz. Adibidez, “etor nendin”, 16. mendean aoristo zahar bat izango balitz bezala itzuliko genuen baina gaur egun, ‘etorri nintzen’ izango litzateke bere itzulpena.

108. **ebili : erabili, gaitu : \*\*garaitu. Zergatik?**

“ebili” eta “erabili” erro bereko aditzak dira. “gaitu” eta “\*\*garaitu”, berriz, ez.

109. **-te / -tze (etor\_\_). Zein da zaharrago eta zergatik?**

- “-te” zaharragoa dela uste da. Nabaria da “-te” atzeraka dabilela “-tze”-ren mesedetan.

Euskara zaharrean “-te” hartzen dute ozen bukaerako erroa eta “-i” partizipio marka dutenek ere. “-tu” emankor bihurtu ahala “-tze” ere ugariago da. Ondare zaharreko aditz guztiek “-te” hartu zuten aditzizena egiteko.

- Beraz, hipotesi nagusia “-te” orokorra da eta ‘fase sparita’-n dago aspalditik, eta badirudi Euskal Herri osoan konbinatzen zela antzina ondare zaharreko aditzekin. “-

tze”, berriz, aditz modu berriekin lotutako marka da.

110. **AEZ: aditz jokatu asko ala gutxi? Irizpideak.**

Gutxi, gehienez ere 75 edo. Gaur egun bi dozena inguru. Euskarak aditz jokatuena saila mugatua izan du, Australia eta Ginea Berriko hizkuntza askoren antzera.

- Aditz sintetikorik ez da maileguen artean, aditz jokatuak jokatu gabeen gainean eratu dira, soilik “\*e-” aurrizkia izan zuten erro soilak hartu dute forma sintetikoa, bokal harmonia eta erreduplikazioa ez dira aditz jokatueta eman...

**50. XVI. mendeko aditz trinkoek zer balio izan zezaketen? Balio hauek beti berberak ziren?**

111. **Zein da, Trask-en ustez, aditzetako *da-* aurrizkiaren (dator...) jatorrizko balioa?**

Aspektu markatzat azaldu zuen. Aurrizki nahiz laguntzaile ere izan zitekeela zioen, baina bigarren aukera ez zuela garatuko.

**53. Aditzoina + \**edin*/*ezan* egitura inoiz orokorra izan bada, non eta noiz hasi zen perifrasi horretan partizipioa aditzoinaren tokia hartzen?**

**43. Aresti-Linschmann legearen definizioa (eta kronologia).**

112. **“Bergarroc asi dira trajioe baten asmacean”: zer esan liteke egitura honen historiaz?**

“Plural hurbila” deritzaguna lehengo gradu aniztasun horren beste arrasto bat da: *berrgarar-ok*, eta *trajioe*, *-oe* > *-o* lehenago bakundua proposatu beharko?

**45. “Ce an daz Presebalegaz bere caltean”: eta hemengoaz?**

**46. “Lotsaga nindin, ogiz as nindin”: zergatik da interesgarri morfologia eta sintaxiaren aldetik?**

113. **Euskal hitzak: zenbat sailetan sailka litezke beren etimologiaren arabera?**

Bost sailetan: maileguak, aldaera, eratorri-konposatuak, fonosinbolismoak, eta etimologia ezezagunekoak.

114. **“hogei”: zelt. “ugeint”, zer esan zenezake erkaketa honetaz?**

Euskarak zenbaki kardenaletan 20nako sistema du, frantses zahar eta modernoak, eta hizkuntza zeltikoek bezala. Azken hauekin lotu izan da “hogei”-ren jatorria (cf. “ugeint”). Gezurra da: “wiknti” zen euskararekin ukipenean zenean. Orain, gainera, are urrutiago: “hogei” < “\*bor-gen-i” < “\*ogehi” < “hogei”.

115. **Euskaraz zein aldaera zaharrago eta zergatik? “zelü” / “zeru”, “bike” / “phike”.**

- “zeru” zaharragoa da “l” > “r” aldaketa euskararen barruan pairatu baitu. Beraz, latinarekin ukipenean zegoenean mailegatutako hitza da. Ondorioz, “zelü” geroago erromantzeetatik mailegatutakoa da.

- Kontsonante hasperendun guztiak maileguak dira, edo aldaerak dituzte. Kasu honetan, leherkari ahostunak dira euskaraz zaharrenak: “bike” > “phike”. Asimilaziorik ezean hasperenketarik ez! “b” > “p”.

116. **“gibel” ala “oste”. Zein berriago eta zergatik?**

“gibel zaharragoa da”; “gibel” < “\*gi-” + “\*bel”, Lakarrak “\*gi-” aurrizki zahartzat proposatzen du, “\*bel” AEZ-eko erro monosilabo (CVC) gisa interpretatzen dugun bitartean. “Oste” berriz ezingo genuke zatitu, -C erorketarik ezin onar genezake gainera. Izatekotan mailegua izanen da, baina beti ere CVC garaiaren ondorengo garairen batean hartua.

117. **“bariku” < ?, “biao” < ?**

- “bariku” < “abari bagako egun”.

- “biao” < “meridiano”.

118. **Zenbat eta zein bokal eta diptongo fonologiko zituen AE-k?**

EBZ: 5 eta 5

AE-k ez

Gaurko euskalkietatik abiatuta bost bokaleko sistema bakun batera baino ezin gaitzke iritsi berreraiketan atzera:

-Goiko aitzinekoa: i

-Goiko atzekoa: u

-Erdiko aitzinekoa: e

-Erdiko atzekoa: o

- Behekoa: a

Mitxelenak bost diptongo eraman zituen AE-raino, guztiak beheranzkoak: au, eu, ai, ei,

oi. Bada seigarren bat, sekundarioa dirudiena, -oi-ren ixtearen ondorio: ui.

119. **Ü: non lekukotzen eta nondik dator?**

Amikuzen, Bardozen eta Zuberoan. U zahar batetik dator.

120. **Bokal irekitzeen zenbait adibide. Zein testuingurutan ematen?**

Asimilazio eta disimilazioen ondorioz gertatzen dira.

u> i: gutxi>gitxi

e/o: Sendo > sonto / omen, ot(h)e > emen, etc.

R eta l aurretik ditzutenean.

Beltz > baltz.

Txerri > Txarri

Berri > Barri.

121. **Bokal ixteen zenbait adibide. Zein testuingurutan ematen?**

Asimilaziozkoak: ukusi -> ikusi

gartzelu > gartzulu

122. **Bokal borobiltzeen eta desborobiltzeen zenbait adibide. Zein testuingurutan ematen?**

i>u oposaketak hitz hasieran.

( gehienbat asimilazio / disimilazioen ondorioz)

zubi>zibi desborobiltzea mendebaldean.

Ditut > dutut borobiltzea

irten / urten

ile/ule

123. **a + a hiatoa: bilakabide nagusia:**

- 1) disimilazioak, ea, ia, e, ie
- 2) kontrakzioa  $a + a = a$
- 3) a azentuduna atera  $= a + a = a$
- 4) zaraitzun  $= a + a = aro$

124. **Gainerako hiatok: berreraiketarako balioa.**

(funtsean hitz berreraiketarako balio gutxi)

Asko dira baina garrantzitsuenak: geminatuak. Bokal bat silaba batean, bestea bestean.

125. **Amaierako bokalak: sailkapen nagusia.**

Amaiera absolutua.

Amaiera erlatiboa.

126. **Hitz hasierako bokalak: zer diote euskararen bilakabideaz?**

Uste zena baino gutxiago baina gainerako hitz hasierako bokal askoko beste hizkuntza batzuk bezala eranskariak bokal asko ditu.

127. **Goranzko diptongoak.**

Euskaraz oso gutxi eta berantiarrak. Izan ere, antzina bide batzuk zeuden diptongook sahiezteko.

128. **Irristariak: jatorria eta bilakabidea**

w maileguetan baino ez dugu aurkitzen, mailegu zahar batzuetan gertatu izan da inoiz. mailegu ondoan bertakotu gabeak.

--We->-e-, Vce-: suberte.

Maileguetan eta ondare zaharreko hainbat hitzetan. Aditz zaharretako e-ak bokal aurrean j bilakatuak.

- #jV-> i(C)V: ia, iya.

129. **Noizdanikoak dira soinu sabaikariak?**

Aspaldikoak, "betidanikoak" baina ez agian fonema bezala.

Mitxelenaren ustez, AE-an sabaikaritzeak bazeudela uste zuen, lekukotasunik ez dagoen arren.

130. **Desabaikaritzeak zein ondorio du?**

Maileguetan: ondorio fonetiko hutsa.

Besteetan: ondorio semantikoak (txakur vs. zakur)

131. **Fonosinbolismoen ezaugarri formal zenbait.**

Fonosinbolismoak euskaraz ez dira beti sabaikarien bitartez soilik eman, adibidez, gutun/kutun. Ahoskabea izateak balio erantsia dauka.

Bokalismoari dagokionez, askoz diptongo gehiago.

132. **Hitz hasierako herskari ahoskabeak: jatorriak.**

-nagusienak mailegu bertakotu gabeak, modernoak, denetarikoak, arrazoi zehatzik gabe, analogiaz eginak.

- barneko asmilazioak.

-nolabaiteko fonosinbolismoak.

133. **Hitz hasierako ahostuntzeek: frogak, kronologia.**

Frogak: latineko maileguetatik hartuak.

Kronologia: lehen haustura dialektala baino lehenago.

134. **Hitz bukaerako herskari jatorria.**

Fonosinbolismoetan (enp)

mailegu oso modernoetan (blog)

Hitz elkarketan, lehenbiziko osagaiak elementu bat galtzean. Ogi -> ot

135. **AE-rako zergatik ez dugu behar /m/-rik? (fonema)**

Ae-ren fonologi sisteman ez zegoen /m/ fonemarik, euskara historikoan oso hots arrunta izan arren. Horren aldeko argudioak.

m-dun hitz gehianak maileguak edo hitz fonosinbolismoak direlako.

Latinez b-,v-(f-,p-)>eusk. m-

Ondare zaharreko hitz batzuetan ondare zaharreko hitz batzuetan m~b txandatzea.

Hitz eraketan m-k b-k bezala jokutzen du.

Badago nh, lh, rh, rrrh, baina ez mh-rik.

Ez dago m-rik flexio atzizki sistema aberatsean, ezta gramatikaletan ere.

Eratorpen atzizki ugarietarik -mendu eta -men baino ez.

m fonemarik ez zegoen. Soinuak bai, maileguetatik eta asimilazioz: mb

136. **Atzizki hasierako herskari alternantziak. Zer esan liteke?**

Latinez k-> eusk. G-; Lat. G-> eusk. GAhostunak

hedatuago ohi daude, eta zaharragoak dira.

-eria vs. -keria.

-eria fonema zaharra.

-keria analisi gaizto / berri batez atera da ziurrenik. Herskari modernoak dira.

Indartsuak ahulduz doaz eta ahulak ahostuntzen.

137. **Zer esan genezake /f/-az?**

AE-an ez zen fonema, euskalki guztietan egon da soinu moduan presente. Euskaraz berria

da. Hitz hasieran gainerako inguruetan baino nabarmen gehiago agertzen da.

138. **Eta /p/-az?**

Hutsune absolutua AE-rako. Fonosinbolismo, mailegu edo bestelako fenomeno bidez lortzen da.

Hitz hasieran oso gutxitan agertzen da, maileguetan izan ezik, bokal artean ere oso bakana eta atzizkietan ez dago p-rik. Euskal hitz zahar bakan batzuetan agertzen da. .

139. **n/N AE-an. (ahul/bortitz)**

Lat. -nn- > eusk. -n-: annona> anoa

Ondare zaharreko hitz batzuetan -n-<\*-N-: annaia, Enneco

Zenbait -N- talde batetik datoz: baino < \* ba-din-no

140. **\*-n- > -n: hiru adibide:**

tzain atzizkia

arrai(n) < arraindegi

lukainka < lucanica

141. **-r- < \*-l-maileguetan**



orio -> olio

soro -> solo

aingeru, gura.

142. **\*r...R...> ? Zenbait adibide.**

Disimilazio bat ematen du. Antzekoegiak direlako, bi kontsonante hauek. Belar < berar ---  
belar / bedar.

143. **-r>-R. Zer dakigu honetaz?**

Prozesu orokorrago batean sortzen da. Ozen ≠ txistukar: joeraz, bukaeran bortitzak hitz  
bukaeran gertatzen da, baina Err-en ez beti.

144. **Zenbat txistukari fonologiko ziren AEM-en? Eta AEZ-ean?**

AEMn 4 eta AEZn 2.

145. **sazon>sasoi, solaz>solas, zinhetsi>sinetsi: zer ateratzen da honetatik?**

Euskara historikoan joera. Kontsonanete homorganikoak saihesteko, berdintzearen alde,  
apikarien

alde.

146. **Eta artikulazio moduarena?**

Afrikatu vs frikari. EH guztian. Kontsonante aurrean afrikaturik ez, kontsonante ondorean.

35. gatz/gazi, orratz/orrazi... Zein alomorfo zaharrago? Nola azaltzen bikotea?

Zaharragoa dira gazi orrazi, frikaria afrikatua baina zaharragoa zelako. Euskararik zaharrenean  
ez

zegoen frikari afrikatu oposiziorik.

BATEN BAT GEHIAGO, BAINA EZTOT TOPATU!

147. **Grassmannen legeak. Erro/silaba barnean eta erro/silaba ezberdinetan.**

Fenomeno zaharragoak zenbat eta hitzaren elementu txikiagoa hartu. Erro monosilabikoetan  
agertuko zaizkigu hil+herri=ilherri modernoa.

47. Ba ote modurik bien helburu edo abantailak bil ditzakeen proposamenik?

Bai, 2. silabako azentuera bisilaboetan.

ondoren eraikitako da.

148. **\*\*T<sub>1</sub>V<sub>1</sub>T<sub>2</sub>V<sub>2</sub>, \*\*CV,\*\*VC eta \*\*-T nola azal litezke?**

Monosilabikoa zelako AE-ko erroa.

149. **Erro monosilabikoak AEZ-en: hiru ondorio nagusiak.**

Lexikoak: analisi berriak (erro bezala)/Erro berriak topatzea.

Gramatika aurrizkiak zaharra: erreduplikazioa.

---

(ESKUZ IDATZITAKOA)

**1. Datu eta data hauen inguruan zein gertakari garrantzitsu hizkuntzalaritza historikorako eta euskararen historiarako?: a)Leipzig; b)Ginebra; c) 1950; d) 1961/77.**

a) neogramatikariak.

b) Mitxelenaren Fonetika Historica Vasca

c) Martineten teoria herskarietz

**2. Analogiaren definizioa.**

Forma batek beste baten eraginez berdintze alderako aldaketa ematea.

**3. Protohistoria / historiaurrea**

Historiaurrea testuak agertu baino lehenagoko garaia da. Protohistoria hori oinarri harturik eraikitzen saiatzen den historia.

**4. lat. duo: arm. erku / eusk. elkar : holand. alkaar. Zer dioskute analogiez eta homologiez?**

**5. Zergatik Mitxelenak ez zituen / m / , / p / eta sabaikariak sartu AE-ren inbentarioan?**

Hots hauek izaera alofonikoa dutelako eta ez fonetikoa.

**6. Zer dute T, R eta S hots-sailek Mitxelenak oposaketa bakar batean biltzeko?**

Ahoskapenaren indarra dute denek komunean. Hauek bortitzen sailean daude.

**7. Mitxelenaren hiru argudio Martineten herskari zaharren teoriaren alde.**

Geminatuen bilakaera, /f/ -ren bilakaera eta akitanierazko eta Erdi Aroko lekukotasunak.

**8. /ü/ : arrazoiak AE-n (ez) sartzearen alde.**

Erroaren araberakoa delako honen erabilera. Bestalde, eztabaidagarria da bere izaera.

### 9. Zenbat ozen (eta zergatik) AEZ-ean? Eta txistukariak (eta zergatik)?

Ozenak sei ziren eta txistukariak lau.

### 10. EBZ: noizkoa? Zergatik?

K.o. V-VI. mendekoa. Mitxelenak dioenaren arabera garai honetan euskaldunak batuta baitzeuden franko eta bisigodoen aurkako borroketarako.

### 11. AEZ-tik AEM-ra bi aldaketa.

\*Th > h espirantizazioa.

T > D ahostuntzea

### 12. EBZ: *egin* laguntzailea ote? eta *eroan*?

*Egin* badirudi bazela, beste euskalki batzuetan esaterako Gipuzkeran agertzen baita.

### 13. *i-/u-* oposaketa (*ile/u*le): noizkoa? zergatik?

X. mende ingurukoa izango da, orduan adaude eta lekukotasunak.

### 14. Bokal irekiera eta itxiera: hiruna adibide.

### 15. *j-* maileguez landa non?

Aditzetan agertzen da a\*e --> aurrizki zaharraren aldaera gisa.

### 16. V- asko ote euskaraz? zergatik?

Pentsatzekoa da AE-n 7-10 bokal zeudela. Izan ere, armonia bokalikoa baitzegoen eta hau ez da jazotzen bost bokaleko sistema batean.

### 22. Baldin eta gela < cella, bake < pace, zergatik zer< coelu eta gurutze< cruce?

Erromantzetik etorritako maileguak direlako.

### 31. Mitxelenaren euskal silaba egitura eta oozentasun hierarkia.

C V (W) (R) (S) (T)

C --> Kontsonantea

R--> ozena

V --> Bokala

S--> txistukariak

W --> irristaria

T--> herskaria.

---

## 2013/IV/22ko ariketak

### 1. Zenbat eta zein bokal eta diptongo fonologiko zituen AE-k?

5 bokal (6 zubererako ü kontuan hartuz gero)

5 diptongo

### 2. Bokal sudurkariak: nondik datoz? Lehen lekukotasunak.

Kontsonante sudurkarietatik; hauen galera absolutua baina lehenago sortu ziren bokal sudurkariak. V\_V batetik.

### 3. ü: non lekukotzen eta nondik dator?

Zuberoan, u zahar batetik dator. (u > ü), (o > u).

### 4. Bokal irekitzeen zenbait adibide. Zein testuingurutan ematen da?

(barri, txarri, baltz) L edo r baten aurretik.

### 5. Bokal ixteen zenbait adibide. Zein testuingurutan ematen da?

midiku, ipizpiku. n, txistukari aurrean edota asimilazioz.

### 6. Bokal borobiltzeen eta desborobiltzeen zenbait adibide. Zein testuingurutan ematen dira?

i > u oposaketak hitz hasieran gehien bat asimilazio / disimilazioen ondoren mendebaldean. irten/urten, ile/uile.

zubi > zibi: desborobiltzea

ditut > dutut:: borobiltzea.

### 7. a + a hiatoa: bilakabide nagusiak.

bilakabide nagusiak a + a > ea.

a + a > a

### 8. Gainerako hiatoak: berreraiketarako balioa.

Geminatuak: berreraiketarako garrantzia.

Funtsean hiatoek ez dute balio handirik berreraiketarako.

### 9. Amaierako bokalak: sailkapen nagusia.

amaiera ----- amaiera

erlatiboa absolutua

#### **10. Hitz hasierako bokalak: zer diote euskararen baliabideaz?**

Euskara hizkuntza eransleeta gerturatzea lortzen dute.

#### **11. Goranzko diptongoak.**

Euskaraz ez.

#### **12. Irristariak: jatorria eta bilakabidea.**

- Mitxelena: aditz zaharretako e-ren garapenetik sortuak

- Maileguak (ondo bertakotu gabeak)

#### **13. Noizdanikoak dira soinu sabaikariak?**

AE-n soinu bezala jada agertzen ziren (esplizituki ez dakigu) modu marginalean bazen ere. Mendez mende normalizatuz joan dira.

#### **14. Non (zein hizkeretan) dira soinu sabaikari gehiago /gutxiago? Zergatik?**

Hizkuntza eransleetan ohikoa da soinu sabaikariak topatzea, despalatalizazioa egon delako. Soinu sabaikari gehiago mendebaldean, gutxiago Baxe Nafarreran eta lapurteran.

#### **15. Desabaikaritzeak zein ondorio du?**

-Ondorio fonetikoak (maileguetan)

-Ondorio semantikoak besteetan.

#### **16. Fonosinbolismoen ezaugarri formal zenbait.**

1.-Askozaz diptongo gehiago.

2.-Aditz normaletan arruntak ez diren kontsonante taldeak posible dira fonosinbolismoetan (amaieran)

3.- Muta cum liquidorik ez hitz arruntetan, fonosinbolismoetan bai.

#### **17. Hitz hasierako herskari ahoskabeak: jatorriak.**

-Mailegu modernoak

- Barneko asimilazioak: kalte, koipe

-Fonosinbolismoak

. Arrazoi garbirik ikusten ez zaizkienak aurrekoen analogiaz

#### **18. Hitz hasierako ahostuntzeak: frogak, kronologia.**

Latineko maileguak zenbat eta modernoago ahostuntze gutxiago. Euskalki guztietan gertatzen da eta euskalkiak sortu baino lehenagokoak dira ahostuntzeak.

**19. Hitz bukaerako herskarien jatorria.**

Maileguak, onomatopeiak (fonosinbolismoak), erorketen eta antzeko prozesuen ondorioak.

**20. AE zaharreko \*d-hasierakoaren zenbait froga.**

latz: ardartz

lats: ardats

dadar > adar

**21. AE-rako zergatik ez dugu behar /m/-rik?**

n kontsonantearen aldaera delako, b aurretik.

-nb- taldetik > m.

**22. Atzizki hasierako herskari alternantziak. Zer esan liteke?**

Herskari gabeko formak normalean zaharragoak izan ohi dira.

-eria (zaharragoa) --> -keria (berranalisia)

**23. Zer esan genezake /f/-az?1**

AE-rako ez da postulatzen baina gero soinu bezala bai.

Konbinatu b, p.

**24. Eta /p/-az?**

AE-ko hutsune absolutua. Gero gehitu zen maileguetan, fonosinbolismoetan...

**25. n/N AE-n.**

anona. Bokal artean batez ere: amona galdu eta anona gorde.

**26. \*-n- > -n: hiru adibide.**

-tzain < zani.

lukainka < lukanika

arrain < arrani.

Ataun: atano

**27. \*h2/\*h3 > h-: zenbait adibide.**

harea: arena > areha > harea.

**28. -r- < \*-l- maileguetan.**

caelum > zeru

orio > olio

soro > solo

**29. \*r...R...>? Zenbait adibide.**

Disimilazioa    beraR ---> belar , bedar

**30. -r> -R. Zer dakigu honetaz?**

Salbuespenak erronkarieran.    plateR < platera. Bortitzaren aldeko neutralizaziorik ez.

**31. Zenbat txistukari fonologiko ziren AEM-en? Eta AEZ-ean?**

AEM-n 4 eta AEZ-n 2.

**32. sazón > sasoi, solaz > solas, zinhetsi > sinetsi: zer ateratzen da honetatik?**

kontsonante homorganikoak - asimilazio absolutua

          saihesteko joera    - apikarien alde

**33. Non eta noiz ematen da artikulazio puntuaren neutralizazioa txistukarietan?**

Bizkaian. Apikari VS bizkarkari gehienetan.

**34. Eta artikulazio moduarena?**

Euskal Herri guztian. Kontsonante aurrean. Adibidez: hitz + tegi > hiztegi.

**35. gatz/gazi, orratz/orrazi... Zein alomorfo zaharrago? Nola azaltzen bikotea?**

Afrikatuak ezin du zaharrena izan. frikaria > afrikatua. Euskararik zaharrenean ez zegoen oposaketarik frikaria VS afrikatua.

**36. Intsaur < \*?, Z jauntsi < \*?**

intzaurtz (e) di ---> intzaursti ---> intsausti ---> intsausti.    Intsaur bestela ez dago azaltzerik.

          rtzti --> rtst --> rst

jauntz(i)-te ---> jaunzte --> jaunste ---> jauntsi

**37. /h/-aren testuinguruak.**

1. V\_V: aho. (ozen\_V)

2. #\_ + bokala : herri

3. #\_ + diptongoa: haur

**38. Mitxelenak eman /h/-aren jatorri etimologikoak.**

1. Lehenengo bortitzetatik datozenak.

2. Lehenagoko latin / erromantzeko f hasieratik datozenak

3. V\_V etatim datozenak.

4. Aitzineuskarazko h-ak.

### **39. Ba ote gehiago?**

1. Konp. lehenengo elementuko R.
2. Gaskoitik h bezala sartuak.
3. Gaskoitik bai jatorrizkoak bai mailegu zaharrak ezkerretik bigarren silabara pasatzen direnak.

### **40. Grassmannen legeak: erro / silaba barnean eta erro / silaba ezberdinetan.**

f: zaharrenak: hitzaren zati txikienari eragiten diotenak.

Erro/silaba barnean zaharragoak. hil + herri > hilherri. 2 grassmann berriak.

### **41. Hasperena Aitzinatean eta Erdiaroan: non?**

Aitzinatean Akitanian, Nafarroan, Sorian, Araban.

Erdi Aroan Nafarroan ez. Araban bai. Burgos, Errioxa. Zaharrena erro monosilabikoetan ematen dena da, eskubiko /n/-k ezkerrekoa hondatzean hil + herri --> 2 h. Lehen h -ak bigarrena ezabatzen du.

### **42. saihets/sahets/saiets, /h/ etimologikoa ote? Eta hor, non-en?**

Sahets da zaharrena. h etimologikoak. Z-en bakarrik gorde da.

### **43. Mitxelenaren 4 azentuera eremu nagusiak:**

1. Erdi mendebaldekoa
2. Zuberoa-Erronkarikoa
3. Goi Nafarroakoa
4. Bidasoa aldekoa,

### **44. Leizarragaren azentuerak zeinen antza du?**

Zuberoa-Erronkarikoa; gehiago zuberokoa.

### **45. Argudioak Martineten azentueraren alde.**

Azento demarkatiboa proposatuz bere helburuak lortzen ditu.

### **46. Argudioak Mitxelenaren azentueraren alde.**

Lotura azentua eta hasperenaren artean. (azentueraren eskubitara hasperenik ez)

### **47. Ba ote modurik bien helburu edo abantailak bil ditzakeen proposamenik egiteko?**

Bai, 2 silabako azentuera bisilaboetan.

### **48. Bizkai iparraldeko tonuak izan litezke AE-koak? Zergatik?**

Nekez, dialektoak askozaz beranduagokoak dira.



**49. Euskal silabaren egitura Mitxelenaren arabera.**

(C) V (W) (R) (S) (T)

**50. Kontsonante topaketa nagusiak euskaraz.**

ozen-txistukari. R-S

ozen-herskari. R-T

txistukari-herskari. S-T

**51. \*\*T<sub>1</sub>TVT<sub>2</sub>: zergatik?**

AEkoa erro monosilaboa zelako.

**52. \*\*T<sub>1</sub>TVT<sub>2</sub>, \*\*CV, \*\*VC eta \*\*-T nola litezke?**

AE koa erro monosilaboa zelako, \*\*CV eta \*\*VC ozentasunaren hierarkia.

**1. Noiz hasten da hizkuntzalaritza historikoa? XIX.mendean**

**2. Lege fonetikoak eta analogia zein korronterren oinarritzko analisi-bideak dira? Neogramatikarenak**

**3. Zer dira aldaketa mota erregularrak?**

Testuinguru (garai eta geografia) zehatz batean beti gertatzen diren aldaketak, fonetikoak, bereziki. Baldintza egokiak dauden hitz guztietan modu sistematikoan ematen diren aldaketak dira.

**4. Emaidazu kronologia erlatiboaren adibide bat:**

·“-n” > “-h”

·\*h<sub>3</sub> > h<sub>1</sub>

Arena > areha > harea

Zubereraz “u” > “ü” /y/ aldaketa, “o” > “u” aldaketa baino lehenago gertatu zen, bestela “o”-ak ere /y/ bihurtuko ziren eta.

**5. -h > 0 ala \*h<sub>3</sub> > h<sub>1</sub>: zein zaharrago eta zergatik?**

Lehendabizikoa zaharragoa da. Kronologia erlatiboa. Lehenik bi “h”-tatik bat erortzen da hitz berean ezin direlako bi /h/ egon, eta gero geratzen denak ezkererako mugida egin du. \*h<sub>3</sub> > h<sub>1</sub> (arena > areha > harea > area)

**6. Zergatik dira hain interesgarri irregularitateak?**

Beste garai zaharrago baten inguruko informazioa ematen digutelako; hau da, gramatika zaharraren isla dira irregularitateak eta antzinateko erregularitasunen berri ematen digute.

**7. Berreraikitzailearen etsai nagusia morfologian Analogia**

**8. Zer da gramatikalizazioa?**

Unitate lexiko beregain batek gramatikan funtzio bat hartzen duenean. Elementu lexiko edo gramatikal bati balio gramatikala areagotzea balio lexikala kenduz edo gutxituz.

Meillet-ek (1912) sortutako kontzeptua da: hitza gramatika-marka bihurtzen deneko prozesuari esaten zaio.

Kurylowicz-ek (1965) "morfema baten hedadura handitzean datza, estatus lexiko batetik gramatikal batera igarota"

Kontrako prozesua lexikalizazioa da.

9. **Analogiaren euskarazko adibide pare bat** -Dot/ dudan > duten.

-Emeretzi: emezortzi > hamazortzi.

-Ene > nire. "nire" izenordain genitiboa, zure, gure...-ren analogiaz.

-Dira-rekiko analogiaz > *gira* eta *zira* sortu.

-Onagoa (hobe-ren orde).

10. **Analogiaren definizioa:**

Egitura fonetikoan faktore ez-fonetikoen eraginez gertatzen den aldaketa erregularra da

11. **Berranalisiaren adibide pare bat euskaraz:**

-Atz-e-an, Paris-e-ko, e-a integratu eta atze, Pariseko..

-nor bait-dator > norbait dator

12. **Zer da deriba?**

Sapir-ek asmatutako terminoa: hizkuntzak norabide jakin batean aldatzen dira eta ez noraezean. 13. **Bete ondoko taula**

		Prep	IA	IG	ID
I (=VSO)	berbera	+	+	+	+
III (=SOV)	kitxua	-	-	-	-
III (=SOV)	euskara	-	+	-	+

14. **Zertan bereizten dira pidginak eta kreoleak?**

Pidgina bi hizkuntzetako hitzunek elkar ulertzeko asmatutako hizkuntzen nahasketa da.

Asmatutako hizkuntza hau bigarren belaunaldiari pasatzen zaionean ama-hizkuntza bezala kreolera da. (kreolerak pidgin hizkuntzatik eratorritako ama hizkuntzak dira). Pidgina ez da inoren amahizkuntza, kreolera bai.

15. **Zer da hizkuntza baten kanpo historia?**

Hizkuntza horren hitzunen historia, norekin egon den ukipenean, mailegutza, literatura, soziolinguistika.

Hizkuntza horretan idatzitako testuen, autoreen edota korronteen berri ematen duena.

16. **Zer da protohistoria?**

Historia eta historiaurrearen arteko faseko testu eta lekukotasunak. Ez dago euskal testurik baina bai zeharkako lekukotasunak.

17. **Noizko eta nongo hizkeraren lekuko da *Refranes y Sentencias* ?**

1596koa, hau da, XVII.mendeko mendebaldekoa

18. **Zer dira homologiak?**

Azaleko antzekotasunak izan ala ez, jatorri berbera duten hitzak

19. **Zer da barneberreraiketa?**

Ahaiderik ez duen hizkuntza batean lekuko idatzietan oinarrituta egindako berreraiketa.

20. **Euskararen ahaidetasun hipotesien artean zein da zuretzat egokiena? Zergatik?**

-Bat ere ez da egokia, analogietan oinarritzen baitira, ez homologieta. Luçhaire-k proposatutako Akitanierarena salbuespena litzateke.

-Isolatua dela. Metodo konparatuaren bidez ez delako nahikoa beste bat defendatzeko.

21. **Proposa daiteke aitzinhizkuntza batentzat bokal bakarreko sistemarik? Zergatik?**

Ez. Aitzinhizkuntzak edozein egungo hizkuntza sistemak bezala bi bokal eduki behar dituelako gutxienez.

22. **Zenbat urte euskarak? Zergatik.**

23. Ezin daiteke esan ez baitago data zehatzik. Hizkuntzetan datak erlatiboak dira. Duela 4.000-5.000 urte bazegoen.

24. **Zer da aitzinhizkuntza bat?**

Aitzin hizkuntza deitzen zaio berreraikitako edozein hizkuntzari lekukotasunik gorde ez badu ere.

25. **Definitu aitzineuskara.**

Euskararen berreraiketean sortutako hizkuntz egoera.

26. **Definitu aitzineuskara zaharra.**

Berreraikitzea lortu den euskararen egoerarik zaharrena.

27. **AE-ren edo euskararen ezaugarriren bat kanpo-konparaketaren bitartez antzemana. Bat ere ez?**

Latineko maileguekin konparatuz, euskal hitzek erakusten dituzten aldaketa fonetikoaren ondorioz, euskararen fonetika historikoa asko aurreratu da esate baterako.

28. **Nork ikertu zituen AE-ko herskariak 1950ean? Martinetek.**

29. **50'etako Mitxelenaren lanik garrantzitsuena AE-z. Las antiguas consonantes vascas.**

30. **Nola gauzatzen dira bortitzak hitz hasieran? Eta bokalarrean?**

Hitz hasieran hasperendun, eta bokal artean luzeagoak, hasperenik gabeak (‘goxo’).

31. **Hiru argudio [bortitz/ahul] oposaketaren alde AE-ko herskariaren sistemaren.**

-Geminatuen bilakabideak adierazten du orduko euskaldunek hotsen indarrari begiratzen ziotela eta ez haien ahostuntasunari: lat. “BB” > eusk. “p”. “abbas” > “apaiz”.

-“f”-aren lekukotasunek erakusten dute nola “b” eta “p”-ren arteko bereizketa ez zen ahostuntasunaren arabera, baizik eta ahoskera ahula edo indartsua izatearen arabera.

-Lekukotasun zaharrenetako datuak ere alde. Akitanierazko <TT> eta <CC> grafiak indartsuen adierazpide ditugu (vs. <TH> hasperenduna).

32. **Zer zuten komunean AE-z herskari, ozen eta txistukariak Mitxelenak [bortitz/ahul] oposaketaren bitartez antolatzeke guztiak?**

-Denek zituzten neutralizazio puntu berberak (hitz hasieran, hitz amaieran, konts- aurretik eta bokal aurretik). Erronboaren sistemaren arabera gauzatzea. Neutralizazioa. Sistema alofoniko berbera.

-Euskarak ahostun/ahoskabe oposaketa kokagunearen arabera neutralizatzeko joera du baina bi eratakoa: modu eta puntuaren arabera neutralizazioa.

33. **Nola igarotzen gara sistema karratutik erronbora herskarietan?**

Hasiera batean, hitz-hasieran (gune bortizean) herskari bortitzak edota ahulak egon zitezkeen (sistema karratuan). Beranduago, bortitz hauek desagertu eta ahulak ahostundu ziren, soilik hitz hasieran “b”, “d” edo “g” aukerak geratu zirelarik (erronboa).

Neutralizazioaren bitartez.

34. **Nola igarotzen gara sistema erronbotik karratura herskarietan?** Hasperena galduz

35. **Zergatik ez du Mitxelenak /m/ AE-ren inbentarioan sartzen?**

Maileguetarik eta fonosinbolismoetarik at, testuinguru sudurkarietan sortzen zen /b/-ren alofono gisa bakarrik aurkitzen delako.

36. **Eta /p/?**

Ezpainkari bortitzik ez, /p/ hotsak ez du ematen izaera fonologikoa zuenik, zeren eta, gutxi agertzeaz gainera, agertzekotan /b/-ren alofono gisa baino ez baita.

37. **Ba ote soinu sabaikaririk AE-n?**

Bai, AE-n soinu bezala jada agertzen ziren maila alofonikoan bazen ere. Mendez mende fonema bihurtu da, lehen adierazgarri eta bazterreko ziren hotsak normaltzen joan diren heinean.

38. **Zenbat bokal, diptongo eta irristari ziren AEn?**

Bost bokal (a, e, i, o, u) eta bost diptongo (au, eu, ai, ei, oi). Hala ere, sekundarioa dirudien seigarren bat dago: oi. Ez zegoen irristaririk, diptongo zenbaiten hondar zati gisa besterik gabe maileguetan.

39. **Ondoko formak ezinezkoak dira AE-n. Zergatik?**

*Tarrat*: hasierako eta bukaerako “t”-gaitik. Hitz hasieran ezin liteke herskari ahoskaberik agertu.

*Greba*: kontsonante bilkurak ez dira posible. AEn ez zegoen kontsonante bilkurarik (soilik hitz fonosinbolikoetan) ez du CVC egitura errespetatzen.

*Basalore*: “a” horregatik. “lore” latineko “flore”tik dator, eta mailegu hau latinarekiko ukipenegoeratik datorrenez, AE baino berriagoa da.

40. **Zein da zaharrago, zelü/zeru ala gela? Zergatik?**

Zaharrena “gela” da, latinetik dator. Hasieran txistukaria duten maileguak erromantze garaikoak dira. (ü antzinako u batetik dator. Eta r antzinako / batetik).

41. **Eman ezazu AEZ-ren ezaugarri fonologiko eta morfologiko bana.**  
 -Fonologiko: CVC egitura eta leherkaririk ez hitz amaieran “\*\* -T”  
 -Morfologiko: aurrizkiak erabilera eta erro monosilabikoak -  
 diptongorik ez (gutxi)
42. **Zer da eta noizkoa Euskara Batu Zaharra?**  
 Euskalkiak banatu aurretiko euskararen batasun egoera da. Mitxelenak eta Zuazok V-  
 VI mendeetan kokatzen dute, egun ezagutzen ditugun euskalkiak sortu baino  
 lehenagoko euskara da.
43. **Nork proposatu zuen EBZ? Zergatik/ zertarako?**  
 Mitxelenak. Urruti gelditzen zirelako hizkera modernoak AEtik.
44. **Zer zioen Lacombek euskalkiez?**  
 Euskalkiak bitan banatu zituen argudio morfologikoak eskainiz: bizkaiera (bere ustez  
 lexiko zabalgoa eta “egin” aditz erroa desberdina) eta gainerakoak.
45. **Zer zioen Uhlenbeckek euskalkiez?**  
 Bere ustez euskalki bizkaitarrak eta gainerakoak jatorri ezberdinekoak dira, bi  
 hizkuntza ezberdin kontsideratzen zituen.
46. **Uhlenbecken euskal erroen sailkapena:**  
 Erra bisilabikoa zela uste zuen. Hitz sailak eta erro ereduak aztertu behar direla dio.
47. **Mitxelenak emandako EBZ ondoko berrikuntza fonologiko bat.**  
 Sabaikaritzea  
 Diptongoen ugaltzea, ahoskabeak hitz horietan berrezartzea, n → h hasperentzea.
48. **Mitxelenak emandako EBZ ondoko berrikuntza morfologiko bat.** Deklinabide aditza,  
 artikulua. \*egin erroa
49. **Zergatik euskalkiak ez datoz leinuen hizkera zaharretatik?**  
 Aspaldiko hitpotesia da. Lehenik erromatarren aurreko tribuak eta elizbarrutiak  
 euskalkien mugak xeheki markatzen zituztelako. Garai bateko leinuen egiazkotasuna  
 dudan egoteaz gainera, euren banaketa eta euskalkienak ez dute bat egiten, hain  
 zaharrak balira, euskalkiak elkarrengandik urrunago leudekeelako.
50. **BZ-ren arkaismoek balio ote dute hura gainerako euskalkietarik bereizteko?**  
 Ez. Arkaismoek ez dute balio hizkerak desberdintzeko. Arkaismoak dira, beraz, garai  
 batean euskalki guztiek izan zituztela pentsatu behar dugu, hortaz, zerbait egitekotan  
 batasun zaharra islatzen dute.
51. **Zergatik IE, austronesioan eta beste hainbatetan dira adarkatze bitarrak dialekto  
 banaketa diakroniakoan?**  
 Edozein banaketa linguistikotan binaidsmoak hori markatzen duelako.
52. **Zer eratako berrikuntzak dira garrantzitsuenak adarkatze bitarrerako?Zergatik?**  
 Berrikuntza zaharrenak, betiere paraleloak ez direnean, banaketa zaharrenetatik  
 datorrelako euskalkia.  
 Berrikuntza zahar bereizleak. Bestela ezin direlako hizkerak edota hizkuntzak banatu.

53. **Ezagutzen duzun ezaugarriren bat EBZ-ren banaketan garrantzitsu litzatekeena lehen adarkatzen bitarrerako?**  
Herskarien portaera, l eta n ondoko ozenen portaera ahoskabe eta ahostunaren alde.
54. **Mendebaleko euskara zaharraren berrikuntza fonologiko bat.** Deklinabideko a enborretan -a+a=ea; 'r' eta 'l' ren aurreko bokalaren irekitzea: txarri, barri...
55. **Mendebaleko euskara zaharraren berrikuntza morfologiko bat?**  
Egin laguntzailea, -gaz deklinabide marka, ablatibo arkaikoa (-rean)
56. **Gipuzkera goian ala behean litzateke horrelako banaketa batean? Zergatik?**  
Behean. Gipuzkerak berrikuntza zahar propio gutxi dituelako eta dituenak ez direlako oso zaharrak.
57. **\*ezan laguntzailea Z-n: arkaismo ala berrikuntza? Zergatik?** Arkaismoa. Noizbait euskara osoan eman delako.
58. **\*eutsi laguntzailea B eta A-n: arkaismo ala berrikuntza? Zergatik?**  
Berrikuntza komun garrantzitsuenetakoa. \*eradun-etik datorrelako eta soilik aitzinak eta batuan eman delako.
59. **u-/i- txandakatzea: AE, EBZ, dialektala? Zergatik?** Dialektala, ez delako euskalki guztietan gertatu.
60. **Erronkariaren zenbait berrikuntza berantiar.** Erakusletako herskariak.  
Kontsonante arteko bokal zenbait galdu: gra, zra,...
61. **Maileguen egitekoa euskararen historiaurrearen berreraiketan.**  
Lege fonetikoak azalratzea, euskarak maileguak nola hartu dituen agerian uzten duelako.  
-Maileguk lagun dezakete aldaketen kronologia erlatiboa ulertzen ere.  
-Maileguei buruz dakigunak maileguak ez direnen berri ematen digu. Euskararen berebiziko garrantzia dute.
62. **EBZ-ren berrikuntza fonologiko bi.**  
Sabaikaritzea.  
Diptongoen ugaltzea, ahoskabeak hitz horietan berrezartzea, n h haperentzea.
63. **Bokal inbentario hori aski ote ule/ile, uzen/izen, utzi/itxi eta gainerako u-/i txandakatzeak azaltzeko? Zergatik?**  
Ez. 6. bokal baten existentziaren ondorioz sortuak lirakeela uste da. Txandakatze hauek borobiltasunarekin lotuta daude.
64. **Ü: non lekukotzen da? Nondik dator?**  
Zuberoan eta BNko eremu batean. Frantseseko sistematik sartu zen (\*u > ü) "u" zahar batetik dator.
65. **Bokal ixteen zenbait adibide. Zein testuingurutan ematen dira?**

Asimilazioaren bidezkoak: ule > ile; ukusi > ikusi albokari aurretik (beldur < bildur)

66. **Bokal irekitzeen zenbait adibide. Zein testuingurutan ematen dira?**

Asimilazio edo disimilazioaren ondorioz (u > i ; gutxi > gutxi), r eta l aurretik doazenean ( berri > barri; txerri > txarri; beltz > baltz) eta o/e (omen > emen; othe>ete).

67. **Bokal borobiltzeen eta desborobiltzeen zenbait adibide. Zein testuingurutan ematen dira?**

Aurreranzko asimilazioz: gutxi > gitxi (borobiltzea).

Atzeranzko asimilazioz: zubi > zibu (desborobiltzea).

68. **a+a hiatoa: bilakabide nagusiak:**

Disimilazioa: a + a > ea Kontrakzioa: a + a > a á

azentuduna bada lehen bi bokal zeuden.

Zaraitzun: a+a > ara

69. **Gainerako hiatok: berreraiketarako balioa:**

Geminatuak: berreraiketarako garrantzia.

Funtsean hiatok ez dute balio handirik berreraiketarako.

70. **Amaierako bokalak: sailkapen nagusia:**

Amaiera absolutua eta amaiera erlatiboa.

71. **Hitz hasierako bokalak: zer diote euskararen bilakabideaz?**

Uste izan da oso ugariak izan direla euskaraz, baina frogatu da ugaritasuna ez zela hainbesterako (#\_-ko kontsonante gutxi, konts-erorketak...). Benetan ugaria balitz, euskararen eranskaritasunaren seinale.

Venneman (1994) eta Martinek (1955) hipotesia:1) bokalaren eransketa > protesi fonologiko edo antzinako aurrizkia. 2) Kontsonante erorketa.

72. **Euskal hotsen bilakabide orokorraz dakigunaren arabera, k.a-ko XVean ala k.o-go XV.ean ote diptongo gehiago? Zergatik eta nola? Gero eta diptongo gehiago daude.**

K.O.go XV.mendean. Diptongoak modernoak dira. Aitzinan diptongoak ekiditeko bideak zeuden eta hori zen joera.

73. **Irristariak. Jatorria eta bilakabidea:**

Ez dira AE-koak, W maileguetan baino ez ditugu topatzen. \*e > j- bihurtu bokal aurrean.

“W” mailegusetatik dator eta askotan ekiditen da: swerte > sorte. “j” ugariagoa da, hitz zaharren hasieran eta aditz batzuetan ageri da, \*e batetik dator: \*e-da-dan > e-a-dan > ean > jan.

**74. Noizdanikoak dira soinu sabaikariak? Nola?**

Aspaldikoak / betidanikoak dira soinu sabaikariak, baina lehen hizkera adierazgarrian soilik erabiltzen ziren maila alofonikoan, ez ziren sistemako fonemak. Ondoren sabaikaritzea orokortu eta adierazgarritasuna galdu zuten eta fonema bihurtu. Mitxelenak AEn bazeudela uste zuen lekukotasunik egon ez arren.

**75. Non (zein hizkeratan) dira soinu sabaikari gehiago/ gutxiago? Zergatik?**

Gehiago dira bizkaialdean (mendebaldean), beste eremuetan ez dagoen sabaikaritze bat gehiago dutelako. Gutxiago Lapurdi eta Behe Nafarroan (baita Sakanan ere) desabaikaritzeen ondorioz.

Hizkuntza eransleetan ohikoa da soinu sabaikariak topatzea.

**76. Desabaikaritzeak zein ondorio du fonosinbolismoan?**

Ondorio fonetikoa (mailegusetan) eta ondorio semantikoa (besteetan).

Lexiko banaketa bat egin du, eta fonosinbolismoa desegin (beraien ezaugarria baitzen sabaikaritzea).

**77. Fonosinbolismoen ezaugarri formal zenbait.**

Hitz arruntetan arruntak ez diren kontsonante talde posibleak (braust)

Diptongo gehiago, bokalismoari dagokionez.

Euskaraz ez dira beti sabaikarien bitartez bakarrik eman. (gutun/kutun)

**78. Hitz hasierako ahostuntzeak: frogak, kronologia.**

Kontuan hartuz latinaren ukipen-egoeran jada ahostuntzea ematen zela (pacem > bake), IV. mendea baino zaharragoak dira.

Frogak: latineko mailegusetatik hartuak dira.

Kronologia: lehen haustura dialektala baino lehenago gertatua. (pacem > bake)

**79. AEZ-eko \*d- hasierakoaren zenbait froga.**

Disimilazioaz erreduplikazioa galdu zela. (dodol > odol)

Hitz hasieran d > l bihurtu. (\*dor > lor)

**80. AE-ran zergatik ez dugu behar /m/-rik?**

AEn fonologia sisteman ez zegoelako m-rik, hots komuna izan arren. Izan ere, m-dun hitz



gehienak maileguak edo hitz fonosinbolismoak dira.

### 81. **Zer dakizu /f/aren jatorriaz? Eta /p/renaz?**

/f/: AEn ez zen fonema bat, b-ren alofonia baizik, baina euskalki guztietan egon da soinua. Hitz hasieran arruntagoa da topatzea beste tokietan baino. Euskaran nahiko berria da fonema modura.

/p/: fonosinbolismo, m mailegu edo bestelako fenomeno bidez lortzen da. Oso gutxitan ageri da hitz hasieran ez bada maileguetan. Bokal artean arraroa. Oso euskal hitz zahar gutxitan.

### 82. **Goranzko diptongoak. Zenbat dira? Ze bilakabide nagusi dute?**

-Gutxi eta berantiarra dira. Batzuetan indartu eta beste batzuetan galdu egiten dira.

-Euskaraz beheranzko diptongoak izan daitezke. (au-eu-ai-ei-oi). Erromantzeetatik sortzen diren maileguetan dauden goranzko diptongoak ekiditeko moduak zeuden:

-Bokal erorketa

-Kontsonantizazioa

- -g- tartekatzea

- -r- zubi lana

### 83. **Ba ote ezer esatekorik j- ondoko bokalismoaz?**

Aurrizki bat izan behar zuela noizbait.

“j” ondoko bokalismoan “d” bat falta da, bokal artean galdutakoa. “j”ren ondoren “a” bat omen zegoen, eta aurretik \*e bat, e + a: j).

### 84. **Hitz hasierako herskari ahoskabe modernoak: jatorriak.**

Fonosinbolismoak, hitz adierazgarriak: “khiño”, “plast”...

Maileguak: “pinu”, “parte”, “polit”, “taula”...

Barneko asimilazioa

Analogia

### 85. **Hitz bukaerako herskarien jatorriak.**

Hitz bukaerako bokala galtzearen ondorioz sortu ziren. Honez gain, fonosinbolismo eta mailegu modernoetan:

-Mailegua: block

-Fonosinbolismoak: eup

-Erorketa eta antzeko prozesuen ondorioak.

86. **\*h<sub>2</sub> > h<sub>1</sub>: bi adibide:**

-Leone → lehoi: leohe → lehoe → lehoi.

-Enazur → hezur: ehazur → he(a)zur.

87. **Zergatik ez dugu \*\*lulur (<lur), \*\*lalats (<lats), ez \*\*leleku (<leku) eta ez \*\*lelehoi (<lehoi)?**

Ez dugulako horrelako erreduplikaziorik. D>l bilakaera bat izan zen, beraz forma guzti hauek sakonean “d” bat zeukaten, ondoren “l” bihurtu zena. Erreduplikazioetan soilik “d” da posible, ez “l”.

88. **Bokal sudurkariak: nondik datoz? Lekukotasunak.**

Bokal arteko /n/ galtzearen ondorioz; Garibai eta Madariaga.

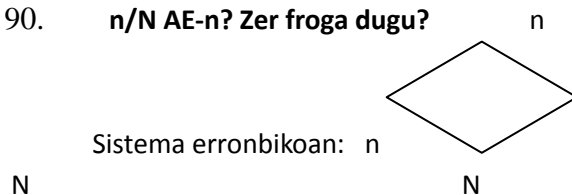
V\_Vko sudurkari bat galtzean, bokal horiek sudurkariaren arrastoa mantendu zuten. Hauen lehen lekukotasunak Garibairenak (ardao)/ akitanieran oraindik “n” mantetzen zen (seni)

89. **Atziki hasierako herskari/ Ø alternantziak. Zer esan liteke horien jatorriaz?**

Formarik zaharrena herskaririk gabekoa da, herskariak aurreko hitzaren bukaeraren ondorioz sortu ziren, eta ondoren orokortu.

eria → keria: herskari gabeko formak normalean zaharragoak izan ohi dira. Adibidez, “eria” zaharragoa da “keria” baino.

90. **n/N AE-n? Zer froga dugu?**



;latineko “n” bortitza mantendu eta “n” ahula galdu edo “h” bihurtu: annona > anoa.

91. **\*-n- > -n: hiru adibide:**

\*arrani > arrain

\*artzani > artzain

\*lukanika > lukainka

\*atano > ataun

92. **-r- > \*-l- maileguetan: (bi erantzun)**

Begiratu (latineko vigilare); aizkora (latineko asciola); gura (latineko gura).

V\_Vko latineko "l" ahulak euskaran "r" eman du: orio/ olio, solo/ soro... hala ere, ez da bilakabidea orokorra izan denbora berdinean, latinezko "l" askotan mantendu da.

93. \*r...R... > ? **Zenbait adibide:**

Disimilazioa "r" ahularena:

Erur > edur/ el(h)ur

Irar > idar/ il(h)ar

Berar > bedar/ bel(h)ar

94. -r > -R. **Zer dakigu honetaz?**

Gutziz edo sakoneko egituran burutu ez den neutralizazioa da, ez da erregularra.

Amaierako kontsonanteak ozenak eta txistukariak bortitzak direla. Hitz bukaeran [r] anizkuna egon arren, atzizkia bokalez hasten bada [r] bakuna: Zer → zeri. Hala ere, egun [r] anizkunaren alde neutralizazioa.

95. **Zenbat txistukari fonologiko ziren AEMen? Eta AEZean?**

AEM: 4 eta AEZ: 2

**Zenbat ozen eta txistukari fonologiko ziren AEM-en? Eta AEZ-ean?**

Ozenak:

- AEM: 6

-AEZ: 3

Txistukariak:

- AEM: 6

- AEZ: 3

**EZ DUTE KOINZIDITZEN**

96. **sazon > sasoi; solaz > solas; zinhetsi > sinetsi: Zer ateratzen da honetatik?**

Hitz berean bi txistukari egon direnean apikariaren aldeko asimilazioa gertatu da. Sazon, solaz eta zinhetsi zaharragoak dira.

Kontsonante homorganikoak → asimilazio absolutua saihesteko joera apikariaren alde.

97. **Non eta noiz gertatzen da artikulazio puntuaren neutralizazioa txistukarietan?**

Mendebaldean XVI. mendean. Ekialderuntz hedatuz joan da. uzte → uste.

-Hitz hasieran frikariak (hitz adierazgarri batzuk salbu: "tzintzarri", "tzar"...

-Erroaren bukaeran afrikatua: "hatz", "hitz", "huts"...

(a) Mailegu zaharretan: lat. "fortis" > "bortitz"...

(b) Hitz bukaeran -TS, bokal artean -S.

(c) Batzuetan hitz bukaeran zalantzak: “amets” / “ames”...

(d) Salbuespenak: instrumentala “-z”, aditzoinak “haz”, “eros”...

-Herskari aurrean frikaria: “hitz” [ʔ] “hizkuntza”...

-“l” eta “n” ondoren zenbait euskalkitan afrikatua (inoiz “r” ondoren).

98. **Eta artikulazio moduarena?**

EH guztian. Hitz + tegi > hiztegi.

99. **Gatz/ gazi, arratz/ arrazi... Zein da alomorfo zaharragoa? Nola azaltzen da bikotea?**

Afrikatuak ezin du zaharrena izan. Frikaridunak dira zaharragoak eta afrikatuak berriagoak. Hitz bukaerako bokala galtzean frikaria > afrikatu bihurtzen zen.

100. **Intsaur < \*?, Z jauntsi < \*?**

Intsaur < intxaurtze (Mitxelena); intsausti < intsaurtze; jauntsi < \*eduntsi.

Intsaurtzedi < intsausti : berranalisia: intsaustur.

Jaunzte > jaunste > jauntsi.

rtzti → intzaursti rtst > rst → intzaursti intsaustur < \*intxaurtze intsausti < \*intsaurtze  
jauntsi < \*eduntsi.

Intsaurtzedi > intsausti: berranalisiaren ondorioz

Jaunzte > jaunste > jauntsi

101. **AEZean AEMan baino txistukari eta ozen gehiago ala gutxiago? Zergatik eta zenbat?**

AEZean AEMan baino txistukari eta ozen gutxiago.

102. **/h/aren testuinguruak hitz barrenean:**

V\_V: aho (bokalarrean).

#\_ + V: herri (hitz hasieran eta ondotik bokala).

#\_ + diptongoa: haur.

Ozen\_V. (ozen eta bokal artean).

103. **Mitxelenak emandako /h/aren sail etimologikoa:**

-T<sup>h</sup> > h

-Erromantze eta latineko f > h

-n- > h

-\*h (AEkoa)

104. **Zergatik *hire* baina *eure*? Eta *han* baina *anartean*?**

*Eure* analogikoa da (Grassman); *han* zaharragoa (Mitxelena).

*hi-heur-e*: Grassmanen legeari jarraiki lehenengo h-a galdu, erro batean ezin baita hasperenik joan.

*Han* (3. graduko inesiboa) eta *anartean* forma luze berria, h-rik gabe.

h-ren historia galerarena delako funtsean.

105. **\*h<sub>2</sub>/ \*h<sub>3</sub> > h-: zenbait adibide:**

\*enazur > \*ehazur > hezur

\*arena > areha > harea

\*enaitz > haitz

\*auhen > hauen

\*edoni > edohi > hedoi > hodei

106. **Ba ote /h/ etimologiko gehiago?**

- -r- > h konposaketan.

- Gaskoiko maileguetan.

- hVR > VRh.

107. **Grassmanen legeak:**

Erro/ silaba barnekoa zaharrena eta erro/ silaba ezberdinekoa 1500etik aurrerakoa, heterosilaboa: hil + herri > hilerri > ilherri.

h\_h > \_h h > Ø/\_C

108. **Hasperena Antzinatean eta Erdi Aroan: non?**

Antzinatean euskalki guztietan eta Akitanian.

Erdi Aroan: Araban, Burgosen, Errioxan (Nafarroan jada ez).

109. **saihets/ sahets/ saiets: /h/ etimologikoa ote? Eta *hor*, *hon-en*?**

Saihets: etimologikoa, beranduago sortu zela uste da (Mitxelena).

Hor, hon: CVC errespetatzen du, jatorrizkoa da. Antietimologikoa da.

110. **Onherran, ilhuri: zergatik -h- ez da halabeharrezkoa edo erantsia?**  
Hil + un < ilhun metatesia.
111. **Eta harma eta harroka-n?**  
Nahasketaren ondorio dira; armar hartu > harma, harrokarekin berdin. Ez dira etimologikoak.
112. **Gaskoiaren lekukotasuna /h/aren balio etimologikoaz:**  
Gaskoieran hVR > VRh euskaraz: hala > alha, orhartu...
113. **Mitxelenaren 4 azentuera eredu nagusiak:**  
-Erdi-mendebaldekoa  
-Erronkari-zuberoakoa  
-Goi Nafarrerakoa  
-Bidasoa aldekoa
114. **Leizarragaren azentuerak zeinen antza du?**  
Erronkari eta Zubererakoarena.
115. **Argudioak Martineten azentueraren alde:**  
-Azentu demarkatikoa: markatzaile onena azentu demarkatikoa delako.  
-Hitz hasiera vs. Bamsa garrantzisua izan behar du fonologiak.  
-Lotura azentua eta hasperenaren artean (azentua hasperenaren ondoren).  
-Hasperena eta azentua lotzen ditu (hizkuntza askotan ematen da hau). Azentua 2. silaban egotea zilegi da, 2. silabatik aurrera hasperenik ez dagoelako eta hasperena azentuan egon behar delako.
116. **Ba ote modurik bien helburu edo abantailak bil ditzakeen proposamenik egiteko?**  
Bai (Lakarra): bi silabako azentuera bisilabikoetan.
117. **Bisilabo batean aurrizkia azentuduna ote? Eta atzizkia?**  
Ez, bisilaboetan azentua 2. silaban doalako.
118. **Bizkai iparraldeko tonuak izan litezke AEkoak? Zergatik?**  
Nekez. Dialektoak askoz ere beranduagoak direlako, modernoagoak direlako.

119. **Zein da bateragarriago hizkuntza eransle batekin: lehen silabako azentua ala azkenekoa? Zergatik?**

Lehen silabakoa. Latinez adibidez azentua ez da azkeneko silaban jartzen.

120. **Euskal silabaren egitura Mitxelenaren arabera, eta Artiagoitiaren arabera?**

Mitxelenaren arabera: (C) V (W) (R) (S) (T)

Artiagoitiaren arabera:

121. **Kontsonante topaketa nagusiak euskaraz:**

Ozen-txistukari R-S

Ozen-herskari R-T

Txistukari-herskari S-T

Txistukari-ozen S-R

122. **\*\*TDTV: zergatik?**

AEZ-erako Lakarrak proposatutako erro kanonikoa monosilaboa delako eta C hasi eta bukatzen zirelako. Gainera, \*\*TDTV soilik maileguetan edo eratorrietan aurkitzen delako.

123. **\*\*TDTV; \*\*CV; \*\*VC eta \*\*-T nola azal litezke?**

Ordain, mailegu, fonosinbolismo edo konposaketan ageri dira soilik.

AEn CVC erro monosilaboa. -T ezinezkoa, beraz TV ere ez.

124. **Erro monosilabikoa AEZe: hiru ondorio nagusi:**

-Atzizki eta postposizio gutxi; aurrizkiak.

-VO ordena.

-Bokal gehiago eta kontsonante gutxiago.

125. **Nola sailka litezke erro ereduak bertako hitzen jatorriaren arabera? Zein da sail garrantzitsuena euskara zaharra aztertzeko?**

5 sail: maileguak, aldaera modernoak, konposatu deribatuak, fonosinbolismoak eta etimologia ezezagunekoak (iragazki fonoligkoak alde batetik eta geografikoak bestetik).

126. **Ze iragazki ezarri ahal zaie erro erduei beren zahartasuna ikertzeko?**

Fonologikoa eta geografikoa.

127. **Eman iragazkiak gainditzen dituzten 4 adibide etimologiarik gabeak:**  
CVC, OCV, aCV eta vCV. Edozein monosilabo: gor, sal, bel, dar,... Huts,  
gar, sal, ber.
128. **Hizkuntza eransleek nolako erro ereduak izan ohi dituzte?**  
-Bisilabikoak.  
-Bisilaba irekiak dituztenak: CVCV/ CVC CV.
129. **AEZe an bi aurrizki; ba ote zuen gero galdu den beste hitz-eraketarako biderik?**  
Gi-, sa-.  
Bai, erreduplikazioa.
130. **Zer dakigu fonosinbolismoen erro-egiturez? Eta partikula gramatikalenez?**  
CVCtik ahalik eta urrutien dagoena dela. Erro lexikoen antitetikoak dira, ahalik eta urrutien daudenak; partikula gramatikalak antzeko zerba it dira, baina horrenbestera iritsi gabe.
131. **Erro zaharraren murriztapenak:**  
C hasi eta bukatu behar da, monosilabikoa eta CCC ezin da AE izan. Beraz, CVC.
132. **Bi hizkuntza familia zeinetan erroaren ikerketak berreraiketarako balio handia izan duen:**  
/E/ Semitikoa/ Uralikoa/ Euskara.
133. **Erro monosilabikoaren teoriaren hasierako (1995eko) emaitzak:**  
CVC dela erroa, hiru murriztapen desberdin: \*\*T/ \*\*VC \*\*CV/ \*\*TVTV.
134. **Eman hiru erro monosilabiko berreraiketetan berreraikiak.**  
\*ger, \*bur, \*bel.
135. **Nola sartzen ziren hitz berriak aitzin euskara zaharrean?**  
Erreduplikazioak.
136. **Zer dakar CVC erro egiturak AEren tipologiaz?**  
Monosilabikoa dela.
137. **Erro ereduak eta etimologia formala:**



Maileguak, aldaerak, fonosinbolismoak, konposatu/ deribatuak.  
Etimologia ezezagunekoei iragazki fonologiko eta geografikoa ezarri behar zaie.

138. **Argudioak AEren erro lexikoen eredua CVC zela esateko.**

Erro monosilabikoa zelako, kontsonantez hasi eta bukatu behar zelako eta 3 kontsonanteko multzoak ez direlako AE.

139. **Greenbergen tipologia eredu nagusiak? Guztiak harmonikoak ote?**

Aditzaren hurrenkeraren arabera nagusiki hierarkikoki 3 taldetan sailkatu zituen: VSO, SVO, SOV.

Ez, 3. taldekoak ez dira horren harmonikoak 1go taldekoekin alderatuta.

140. **Zein da euskara historikoaren tipologi eredua (lau ezau-garri garrantzitsuenak)?**

Preposizio -

IzAdj +

IzGenit -

IzD +

SOV taldean sartzen du.

141. **Hiru arrazoi pentsatzeko lehen ez zela horrela:**

Genitibo lokatiboa ez zegoen SOV Hei dagokien lekuan.

Lehen ez zen hizkuntza ergatiboa, beraz SVOTik SOVra pasatu ergatiboa izateko. Ergatibotasuna berria da eta SVOTik SOVra pasatzean gehitzen zaio.

SOV Hek ez dituzte aurrizki edo laguntzaileak ezkerretara.

142. **Zer da tipologia holistikoa?**

Azentua/ ritmoa garrantzitsuenak dela defendatzen dute, morfologia, sintaxia, etab-en gainera.

143. **Munda eta mon-kbmerraren erkaketa: zertan balia genezake euskararen diakroniakarako?**

Jatorri bera, baina oposaketa erabatekoa.

144. **Taniaren aldaketa interesgarri zenbait.**

Adjektibo kategoria aske bat garatuz doaz atzizkiak, partizipioak, erabiliz. Multzo aditz bezala erabiltzen ziren aditz bat ere erabiltzen dute, gure edin-en parekoa.

145. **Erlatiboaren kokagune zaharra (lekukotasunak) eta berria**

Çure pena dioçunoc (Etxepare).

146. **u- / i- txandakatzea: AE, EBZ, dialektala? Zergatik?**

Dialektala. Bizkaierak gainerako euskalkiekin fonologian duen bereizgarri zaharra da. “\*eu-” diptongo zenbaiten emaitzak dira, ez beti koherenteak.

147. **Bokal irekitzeen eta itxieren hiruna adibide. Zein testuingurutan ematen?**

- Bokal irekiera: “e” > “a” ( \_\_R): “berri” > “barri”, “txerri” > “txarri”, “gerri” > “garri”.
- Bokal itxiera: “o” < “u” ( \_\_n), Zubereraz: “gizon” > “gizun”, “ezkondu” > “ezkundu”, “ontsa” > “untsa”.

148. **AE-ko \*d- hasierakoaren zenbait froga.**

-“d-” > “l-” maileguetan (Mitxelena).

-Erreduplikazioaren ondoko horzkarien disimilazioa: “\*do-dol” > “odol”...

-“\*d-” > “j-” (V\_\_V) adizki jokatugabeetan (Lakarra).

149. **\*h2 / \*h3 > h-: zenbait adibide.**

- \*h2 > h-:           -“enuskara” > “ehuskara” > “heuskara” > “euskara”.  
                          -“\*enazur” > “\*ehazur” > “\*heazur” > “hezur”.
- \*h3 > h-:           -lat. “arena” > eusk. “\*arena” > “\*areha” > “harea”.  
                          -“\*bor-geni” > “\*bor gehi” > “\*or gehi” > “\*horgei” > “hoge”.

150. **Zenbat ozen fonologiko ziren AEM-n? Eta AEZ-n?**

AEM-n 6 eta AEZ-n 3.

151. **Grassmann-en legeak: erro / silaba barnean eta erro / silaba ezberdinetan.**

hor + so > hohso > ohso > otso (erroan). hi + haur + re > hihaure > ihaure >

eure. Erro/ silaba barnekoa zaharrena eta erro/ silaba ezberdinekoa

1500etik aurrerakoa, heterosilaboa: hil + herri > hilerri > ilherri.

$h\_h > \_h \quad h > \emptyset / \_C$

152. **Argudioak Martinet-en azentueraren alde eta kontra.**

Alde:

-Azentu demarkatikoa: markatzaile onena azentu demarkatikoa delako.

-Hitz hasiera vs. Bamsa garrantzisa izan behar du fonologiak.

-Lotura azentua eta hasperenaren artean (azentua hasperenaren ondoren).

-Hasperena eta azentua lotzen ditu (hizkuntza askotan ematen da hau). Azentua 2. silaban egotea zilegi da, 2. silabatik aurrera hasperenik ez dagoelako eta hasperena azentuan egon behar delako.

Kontra: Azentu lehen vs 1. silabaren ezegonkortasuna.

153. **Zer dakigu euskararen gramatika kategorien bereizkuntza zaharrez?** Adjektiboa kategoria itxia.

154. **“Eure” eta “zeuen”-en jatorria.**

$^{*}hi + (h)au(r) + e > ^{*}ihaure > \text{“eure”} \text{ zeu} + \text{en}$

$> \text{zeuen}$  155. **Artikuluaren bilakabidea.**

Gaurko artikulua 3. graduko erakusletik dator, erakuslea klitiko bihurtuta:  $^{*}-har > \text{“-ha”} > \text{“a”}$ :  $\text{“gizona”} < \text{“gizon } ^{*}har$ ”.

156. **Hiru zenbakiaren etimologia.**

(3)  $^{*}her$  (cf.  $\text{“hertsi”} < \text{“} ^{*}\text{hertz-(te)i”}$ ) +  $\text{“ur”} > \text{“hirur”}$ .

(4)  $\text{“laur”} < \text{“labur”}$

(5)  $\text{“bost”} < \text{“bortz”} < \text{“} ^{*}\text{bor-tz”}$

(6)  $\text{“sei”} < \text{“} ^{*}\text{sehi”}$ .

(7)  $\text{“zazpi”} < \text{“} ^{*}\text{(bor)zaz + bi”}$ .

(8)  $\text{“zortzi”} < \text{“} ^{*}\text{zorrotz-i”}$  (cf. Ukabileko mendixkak).

(9)  $\text{“bederatzi”} < \text{“} ^{*}\text{beda”}$  (cf.  $\text{“bederen”}$ ,  $\text{“bedera”}$ ) +  $\text{“eratzi”}$  (cf.  $\text{“jantzi”}$ ).

(10)  $\text{“hamar”} < \text{“} ^{*}\text{han-bor”}$ .

(11)  $\text{“hamaika”} < \text{“} ^{*}\text{hama(r)-be(da)-ka”}$ .

(12) "hamabi" < "\*hamar-bi" "hamai" (B, XIX. mendea).

(15) "\*han-bor-bor-tz".

(20) "(b)o(r)-gen-i" > "ogehi" > "hoge".

(100) "ehun" < "\*hen" (cf. `enbor, zuhaiska´) + "hun" (cf. `hiedra´).

**157. Euskarak ba ote du deklinabiderik? Zergatik?**

Euskaraz eta gainerako eranskarietan ez dago benetako deklinabiderik; hizkuntza flexiboen kontua baino ez da. Gainera, gurean sistema bakar bat gehituaz doana vs. latineko bost deklinabideak, bakoitza hitz kopuru ezberdin eta ezberdintasun formalekin.

**158. Ergatiboaren jatorria**

- "-k" < "\*ga"? Lakarrak bizidunetako "-ga"-rekin lotu du.

- Leku atzizkian bizidunengan du jatorria. "aitaren-gan". Hortik sortua, -ga horretatik.

**159. Datiboaren jatorria.**

Pl. E-Z "-ér" < "\*-ag-e-ri" (Azkue 1923) / "-ai", "-ei" < "\*-agi" (Jakobsen-ek proposatu eta Mitxelenak onartua).

Gaur egun "-i" < "\*nin" (Lakarra 2008).

**160. "gibel" ala "oste" da zaharrago? Zergatik?**

"gibel zaharragoa da"; "gibel" < "\*gi-" + "\*bel", Lakarrak "\*gi-" aurrizki zahartzat proposatzen du, "\*bel" AEZ-eko erro monosilabo (CVC) gisa interpretatzen dugun bitartean. "Oste" berriz ezingo genuke zatitu, -C erorketarik ezin onar genezake gainera. Izatekotan mailegua izanen da, baina beti ere CVC garaiaren ondorengo garairen batean hartua.

**161. Ba ote preposizioen aztarnarik?**

Lakarrak AEZ-erako CVC erro kanonikoa monosilaboa zela proposatu zuen. "samur", "labur", "sakon", "samin", "labain", "gibel", "gizen"... hartzen baditugu, "sa-", "la-" eta "gi-" aurrizkiak ateratzen zaizkigu, "\*bel", "\*bur", "\*zen", "\*bin"... erroen aldamenean.

**162. Aditz-erroen forma kanonikoak: nola eraman litezke CVC-ra?**

"\*e-da-ra-CVC".

**163. Hiru konbinaketa "\*e-da-ra-CVC".**

\*e-da-ra-dan-o > \*ardano > \*ardao > ardo

\*e-da-ra-don-i > \*urbani > \*urbahi > \*hibai > ibai \*e-da-ra-gotz-i > “\*eargotzi” > “\*eorgatzi” > “urgatzi”

164. **Multzo aditzak zer dira?**

Aditz erro ezberdinen pilaketaz edo elkartzeaz sortutako aditzak dira. Euskararen kasuan, `aplikatiboa´ + `kausatiboa´ + CVC. Noizbait “e-CVC-CVC-CVC” izan dugula pentsatu behar. Aditz hauen ezaugarri nagusia aspektu-denbora-modu-pertsona marken falta dugu, eta beren artean simetrikoak nahiz asimetrikoak izan daitezke.

165. **AE-n aditz guztiak ote sintetiko? Zenbatsu?**

Ez. Bi dozena inguru.

166. **Zein da perifrasisirik zaharrena?**

Aditz oina + \*edin / \*ezan. Gramatikalizatuena delako eta inguruko hizkuntzetan parekorik ez duelako.

167. **Aoristoa.**

Aditz oina + \*edin / \*ezan erabiltzea aspektu burutua adierazteko. Adibidez, “ikus nezanean” `ikusi nuenean´.

168. **Berregituraketa “zuek”-ekin.**

“-zu” `kolektiboa´, `pluraltasuna´ adierazteko sartu zen zenbait gramatika-esparrutan, deklinabide mugatu plurala sortu aurretik. “zuek” berria. Ingl. “you” = `zu´. ~~zuek´.~~esk. “zu” sing. “zuek”.

169. **“da-” eta “-en”-en gramatikalizazioa.**

“da” aspektu burutugabea, “da-go”: \*dar > da.  
“en” aspektu burutua, “n-en-goena”: \*den > en.

170. **Laguntzailearen gramatikalizazio gradua.**

\*edin / \*ezan gramatikalizatuago izan / \*edun baino.

171. **Fonologiazko aldaketak eta tipologia diakronikoa.**

Kontsonante kopurua ugaltu, eransletasuneranzko tipologiarantz hurbilketa.

172. **Noiztsu agortu zen erreduplikazioa? Pare bat frogatu.**

Disimilazioaren ondorioz galdu zen, hitz hasierako \*d- galdu zenean zenean. Adibidez:  
\*dodol > odol, \*dadar > adar

173. **Arrazoiak euskararik zaharrenak Adjektibo kategoria askerik ez zuela esateko.**

Alde batetik, euskarak lehen mailako adjektibo asko eratorriak zituen. Bestetik, koloreetan ez zegoen lehen mailako alorrik eta azkenik, Dixonek markatutako lau sorbideetatik (eratorpena, mailegutza, erlatiboak, partizipioak) kanpo ez zegoen ezerrez.

174. **Zein dira adjektibo kategoriaren hierarkian maila goreneko bi alor semantiko?**

Balioa: on, txar

Kolorea: urdin, beltz

175. **zu (eta antzeko vos...) izenordainen jatorria.**

Aditz inflexioan agertzen diren komunztadura-markak, jatorriz izenordainak. Pertsona-markak, izenordain osoen forma fonologiko laburtuak. Pertsona-marka hauek benetako erreferentziadun izenordainak, aditzak berez predikazio osoa bete.

176. **Zein da deklinabide mugatuaren jatorria? Zerk pentsarazten digu hori?**

Postposizioak eta horren aurretik aditzak. Aurrizkietatik atzizietara emandako deribagarik. Ni mendi da-joan > ni mendila (> mendira) joan 177. **Noizkoa da artikulua? Zergatik?**

Akitanieraz ez dago arrastorik. Litekeena da erromantze eta hizkera germanikoen agertzearekin batera sortzea: VIII-X mende bitartean

178. **-garren-en etimologia:**

x- barren > x-∅ arren > x-garren

179. **eta hamar-ena?**

Hamar < han\*+ bor(tz)

180. **Zer atera daiteke GUDUA DEISDEA iberiar idazkizunetik euskal artikulua diakroniaz?**

Gauza gutxi atera daiteke; izan ere, "gudua deisdea" artikulua gehiegi da euskara izateko. Euskaraz IS-ak hartzen duelako artikulua, ez IS-ko elementu bakoitzak. Artikulua euskaraz EBZ ondokoa da VIII-X mende artekoa.

181. **Zein da zaharragoa -(r)e ala -(r)en? Zergatik?**

-(r)e da zaharragoa; izenordainetak nire, hire, zure ditugulako. Horregatik eta horrekin bezalako formetan ere agertzen da. Ablatibo zaharra -(r)e genitiboaren gainean eraikita dago.

182. **Ba ote /h/-aren jatorri etimologiko gehiago Mitxelenak aipatuez landa? Zein?**

- Bai;
- -r- >h konposaketan
  - Gaskoiko maileguetan
  - \*hVR- > VRh- metatesia

183. **Ikerketa aitzinatu ahala zer gertatzen da erro monosilabikoekin? Eta bisilabikoekin? Zergatik?**

Munda: erro bisilabikoa/ atzizkiak/ azentua ezkerrean/ aditza bukaeran/ eranslea.  
 Monkhemer: erro monosilabikoa aurrizkiak/ azentua eskuinean/ aditza erdian edo hadsieran / isolatzailea.

184. **Zergatik dira hain interesgarri erregularitateak?**

Beste garai zaharrago baten inguruko informazioa ematen digutelako; hau da, gramatika zaharren isla dira erregularitateak eta antzinateko erregularitasunen berri ematen digute.

185. **Datu eta data hauen inguruan zein gertakari garrantzitsu hizkuntzalaritza historikorako eta euskararen historiarako?**

- ✦ **Leipzig.** Neogramatikaren mugimendua bertako unibertsitateko ikertzaile batzuek sortu zuten.
- ✦ **Ginebra.** Ginebrako eskolan (unibertsitatean) zebiltzan hizkuntzalari talde batek es-  
 trukturalismoa sortu eta garatu zuen bertan.
- ✦ **1950.** Martinet-en proposamena [bortitz/ahul] AE-ko herskariaren saila berreraikitzean.
- ✦ **1961 / 1977.** Mitxelenaren “Fonética Histórica Vasca”-ren 1. eta 2. argitalpenak dira.  
 Barne berreraiketa sortu eta AE-ren sistema fonologikoa berreraiki zuen.

186. **Lat. duo : arm. erku / eusk. elkar : holand. elkaar. Zer dioskute analogiez eta homologiez? elkar / alkaar homologia da; antzekotasun grafikoa, itxurazkoa duten jatorri ez bereko bi hitz dira. Berreraiketarako ez du baliorik. duo / erku analogia da; berreraiketarako balio du.**

187. **Maileguetan egitekoa euskararen historiaurrearen berreraiketan.**

Maileguetan gordetako aztarnek laguntza eman dezakete hizkuntzaren garai zaharragoez ezer jakiteko, dela hizkuntza hartzailearen, edo emailearen. Euskararen kasuan, latinetik hartutako maileguek eta horien bilakabideak, berriz, AE-ren sistema fonologikoa berreraikitze oinarritzko lekukotasunak izan ziren Mitxelenarentzat.

Maileguk lagun dezakete ere aldaketen kronologia erlatiboa ulertzen.

Maileguei buruz dakigunak maileguak ez direnen berri ematen digu. Euskaran berebiziko garrantzia dute.

- ✦ Lege fonetikoak azaleratzea, euskarak maileguak nola hartu dituen agerian uzten duelako. Euskarak izan dituen aldaketen berri (euskarak maileguak bereganatzeko moduaren arabera datazio bat edo beste izango dute). Aldaketa fonetikoen arabera, garai batean edo bestean koka ditzakegu eta jakin zein hitz den zein baino zaharragoa.

188. **Mitxelenaren hiru argudio Martineten herskari zaharren teoriaren alde.**

- ✦ Geminatuen bilakabideak adierazten du orduko euskaldunek hotsen indarrari begiratzen ziotela eta ez haien ahostuntasunari:  
lat. “BB” > eusk. “p” → “abbas” > “apaiz”
- ✦ “f”-aren lekukotasunek erakusten dute nola “b” eta “p”-ren arteko bereizketa ez zen ahostuntasunaren arabera, baizik eta ahoskera ahula edo indartsua izatearen arabera.
- ✦ Lekukotasun zaharrenetako datuak ere alde. Akitanierazko <TT> eta <CC> grafiak indartsuen adierazpide ditugu (vs <TH> hasperenduna).

189. **Zer dute komunean T, R, S hots-sailek Mitxelenak oposaketa bakar batean biltzeko?**

[bortitz/ahul] oposaketa, hots, neutralizazio patroia bera: hitz hasieran ahularen aldeko neutralizazioa, amaieran bortitzaren aldekoa eta bokal artean soilik mantentzea oposaketa. Euskarak bortitz/ahul oposaketa kokagunearen arabera neutralizatzeko joera du baina bi eratakoa: modu eta puntuaren araberako neutralizazioa, hots, erronboaren sistemaren araberako gauzatzea. Sistema alofoniko berbera.

Denek zituzten neutralizazio puntu berberak: hitz hasieran, hitz amaieran, kontsonante aurretik eta bokal aurretik.

190. **/ü/ arrazoiak AE-n ez sartzearen alde.**

Zuberoa eta Baxe Nafarroako hizkera batzuek /y/ <ü> dute, baina argi dago /u/-ren emaitza dela baldintza jakinetan. EBZ-ren ondoko aldaketa erregularra izan da, eta beraz “\*u” > “ü” prozesuaren ondorio, salbuespenak salbuespen.

191. **Zenbat ozen (eta zergatik) AEZ-ean? Eta txistukariak (eta zergatik)?**

Bi txistukari: apikaria eta bizkarkaria. Zenbat eta atzerago joan, orduan eta kontsonante gutxiago agertzen dira inbentarioan.

192. **AEZ-tik AEB-ra bi aldaketa fonologiko eta morfologiko. Fonologikoak**



✦ Bi txistukari > lau txistukari.

✦ CVC

### Morfologikoak

✦ Erro kanonikoa monosilaboa > bisilaboa. Erreduplikazioak ✦ Aurrizki > atzizki

### 193. EBZ: egin laguntzailea ote? Eta eroan / eraman?

✦ “egin” nagusia litzateke.

✦ “eroan” / “eraman” ohitura adierazten duen perifrasi.

### 1. Erro zaharraren murriztapenak.

C hasi eta bukatu behar da, monosilabikoa eta CCC ezin da AE izan. Beraz, CVC.

### 14. Zein da euskara historikoaren tipologi eredu (lau ezaugarri garrantzitsuenak)?

-Eranskaritasuna

-Morfologia ergatiboa

-SOV ordena

-Aditz joko aberatsa.

### 15. Hiru arrazoi pentsatzeko lehen ez zela horrela.

1. “izena + adjektiboa” ordena

2. Trask (1997): SVO → SOV aldaketa, aurrizkien ordena aldatzeko.

3. Gomez (1994) – Gomez & Sainz (1995). Euskara antzina VSO izatea.

### 16. Zer da tipologia holistikoa? Tipologia holistiko diakronikoak denboran zehar hizkuntzak pairatzen dituen aldaketak osotasun gisa azaldu nahi litzuke, elkarrekin erlazionatuz hizkuntzaren arlo bakoitzekoak.

### 17. Munda eta mon-khmerraren eraketa: zertan balia genezake euskararen diakroniarako?

Azentua da talde bateko edo besteko egiten duen ezaugarria.

Aitzin euskara: mon-khemer

Euskara modernoa: munda

### 18. Taniaren aldaketa interesgarri zenbait.

hizkuntzaisolatzailea zen baina, gauregun, hizkuntzaeransleizatera pasa da.

### 19. Izena-Adjektibo ordena: arrazoirik bai ala halabehar hutsa ote?

Normala baino ez da adjektiboa izenaren eskuinetara agertzea, hortxe agertzen baitira adjektibo berri horren sorburuetatik hiru (eratorriak, partizipioak eta maileguak). VSO hizkuntzetan `I + Adj´ hurrenkera aukera bakarra da. Adjektiboa `tokatzen zitzaion´ lekuan sortu / sartu da.

### 20. Erlatiboaren kokagune zaharra (lekukotasunak) eta berria.

Gizon etorri dena – Etorri den gizona.

### 21. Atzizki eta postposizioen berankortasuna.

○ **Postposizioa eta atzizkiak** izatea ezin hobeto datorkio **SOV** izateari. Postposizioak **gardenegiak** dira eta **gutxiegi gramatikalduta dira oso aspaldikoak** izateko. **Hiru fasetan** bezala ditugu:

1. –en gain- (horren gainean...) erakoak, gardenak = berrienak.

2. -rekin, -re(n) gatik erakoak, kamusten hasiak, baina oraindik ere garden xamar,
3. -k, -i... erakoak, ilunenak eta beraz, zaharrenak ziur aski.

**22. Berreraikitako aurrizkiek eta aur.>atz. Aldaketak: zer erakusten dituzte?**

Gi- --- -gi: gibel, gihar, gizen cf. haragi, haraiki, ahariki...

Etimologikoki gibelen gi eta aharikiren ki morfema berbera dira. Horrek esan nahi du noizbait ezkerretan zegoena eskubitara pasa dela. Aurrizkiak normalean ez dira pasatzen batetik bestera. Gibel hasi zenean zenbait mendetan, horren aurrean ez zegoen gi aurrizkia bakarrik, baizik eta preposizioa ere bai (gi-), eta hori izan da eskubitara pasa dena atzizki bezala.

**23. Eta azentuaren kokagune zaharrak?**

Garai batean azentua zein hasperena edozein kokagunetan egon zitekeen. Momentu jakin batetik aurrera azentuaren kokagunea mugatu egingo da. Euskaraz galesez bezala, hasperena azentuaren aurrean bakarrik ager daiteke; beraz, lehen silaban balego, ondoko hasperen guztiak galduak lirateke.

**24. Fonologiazko aldaketa nagusiak AEZ-etik AEM-ra.**

Bortitz vs. ahul oposaketa izatetik ahostun vs. ahoskabe oposaketa izatera.

**25. Zer dakigu euskararen gramatika kategorien bereizkuntza zaharrez?**

**26. Arrazoiak euskararik zaharrenak Adjektibo kategoria askerik ez zuela esateko.**

with (-gaz) hizkuntzek ez dute adjektiboaren klase irekirik. Hizkuntza isolatzaile

gehienek dituzten adjektiboak aditzaren zatiak dira, adb: gazi, jantzi.

Hizkuntza isolatzaileak ez dira izaten adjektiboaren klase irekiak,

**27. Zein dira adjektibo kategoriaren hierarkian maila goreneko bi alor semantiko?**

Koloreak.

**28. Zein da deklinabide mugatuaren jatorria? Zerk pentsarazten digu hori? Eman datu bat.**

Mugatu-mugagabe lehenengo ereduak Oihenartek eman zuen, nahiz eta Astarloak ere bereizi zituen.

Mugatuaren jatorriaren adibidea:

Plurala:

-k

ume-a/ume-a-ren

-e-

umeak/umeen < \*ume-ag-en

**29. Noizkoa da artikulua? Zergatik?** Mitxelenaren arabera, artikulua gutxienez EBZ-koa da (V-VI. mendea). Bi hipotesin ageri:

- 1) Artikulu zaharra. (Irigoien/Iglesias): Galizian, Iberieraz, Extremaduran eta Akitaneraz.

- 2) Artikuluaberankorra. Euskara SOV da bainaartikuluakditu, nola da posible? Artikuluaz dela zaharraproposatu.

**30. Zein da deklinabideko –eta-ren jatorriari buruzko hipotesi klasikoa? Non-rena da? Schuchardt)**

-eta- lekukasuetan: mendietan... Lehenbizi, "Pagoeta"... eta ondotik deklinabideasortu. Bere ustez –eta- latinezko atzizkitik dator. Izenetik dator deklinabidea: -etum > -eta

**31. –garren-en etimologia.**

x- barren > x-∅ arren > x-garren

**32. Eta hamar-ena?**

Hamar < han\*+ bor(tz)

**33. Euskarak ba ote du deklinabiderik? Zergatik?**

Erroa berdin mantendu: <i>ume-, ume-a-ren</i>
Adjektiboan bakarrik ezarri kasu marka: <i>ume jakintsua-ren</i>
Deklinabide mota bakarra

**34. Deklinabideko kasu edo postposizio marka guztiak garai berekoak dira? Nola ikus dezakegu hori?**

Trask: zaharrak dira, ez dira azken 500 urteetakoak. Kontua da zahartasun hori noizkoa den eta betidanik izan diren postposizio frogatzea.

Lakarra: kasu-markak ez dira betidanikoak eta dira beti egon.

**35. Zein da –k ergatibo markaren jatorria? Zerekin lotu daiteke? Ergatibo**

plurala: \*lagun-ag-ek> lagunak / lagunak.

\*-agek > \*-aek> -ak / -ek

Eransketasuna: morfema 1 = funtzio 1

**36. Datiboko markaren jatorria.**

*Eman* aditza gramatikalizatu da.

Azalpena: -(r)i : Nondik dator? Lakarra: Lichtenberk (1985) kaledonia berriko hizkuntzak aipatu: [*eman*] Aditza gramatikalizatu da eta DAT, ABL, PART. eman du: eman > dat/abl/partit. Adib.:

Bereterecherren kantoria: *in-dazu* → *in* = *eman* → CV? CVC beharko zen, \**nin*

*iguzu* (i sudurkaria): i- gertuago dago datibotik.

Ondorioz, Aditza, gramatikalizatu egin da, eta i- ematen du. Aditz hori, berez, eman da.

**37. Zein da zaharrago: -(r)e ala -(r)en? Zergatik? Ba ote daturik kronologia absoluturik ematen duenik?**

-(r)e da zaharrena.  
Zergatik? EH osoan daudelako *ai ene!* bezelakoak.  
-re]an.  
Kronologia absolutua: XVII. Mendea.

1110. urtean: orcire çorita Leireko monastegian  
1284. urtean: orçiren çorita soroa Orreagan.

**38. Zein da -(re)kin soziatiboaren jatorriari buruzko hipotesi klasikoa? Norena da?**

Zaharrena da genitiboarekin agertzen delako.

**40. Zein da, Trasken ustez, adlatiboaren jatorrizko forma, -a ala -ra? Zergatik? Zer arazo du bere proposamenak?**

)Trask: hon-a ; horr-a ; Gasteiz-a. Erakusle + leku izenetan, ondorioz /a/ izan behar da forma zaharrena. Arazoa: a) ekialdean -lat / b) /a/ zer da?.

**41. Ba ote preposizioen aztarnarik? Non?**

Bai. VSO hizkuntza guztiak aurrizki eta preposiziodunak dira.

**42. Munduko hizkuntzen joera orokorrari begira, SOV den hizkuntza batek artikulua izatea araua da ala salbuespena?**

Salbuespena.

**43. Zer atera daiteke GUDUA DEISDEA iberiar idazkUNETIK euskal artikuluaREN diakroniaz?**

Artikulu zaharra aurkitzen dugu bertan.

**49. Aditzoin + \*edin/\*ezan egitura inoiz orokorra izan bada, non hasi zen perifrasi horretan partizipioa aditzoinaren tokia hartzen? Zein eremutatik zein eremutara gertatu zen partizipioaren gailentzea?**

Aditz oin + \*edin/\* ezan :

Perifrasi hauek zaharrenentzat jotzen dira. Gainera, perifrasi hauek badituzte gaur egun desagertuak diren balioak. Adibidez: *etor nendin*, XVI. mendean aoristo zahar bat izango balitz bezala itzuliko genuen baina egun, *etorri nintzen* izango litzateke bere itzulpena.

**51. Aditz izenen kronologia erlatiboa.**

-te -tzen baino zaharragoa partizipo biak hartzen dituelako.

**53. Zergatik da interesgarria aditz askotan ja- hasiera izatea? Fonetika hutsari egotz dakioke, ala beste zerbaiti?**

Euskarazko diptongoetan eskuineko atala (j,w) beheranzkoa izan ohi da.

Bestelako irristariak: ugarietak "ja-"

Josi: \*e-os-i ; jakin: \*e-akin ; jausi: \*e-ausi : forma ezberdin samarrak direnez ez da segurua. Gainera, diptongoak berriak dira. Badirudi "e" horren ondoren kontsonante erorketa bat izan dela bi bokal kontaktuan jartzea ekarri duena. Normalean ahostunak edo "n".

Mitxelenak e=ja proposatu zuen: ezarri=jazarri ; elki=jalki: diferentzia semantikoak daude; euskalki ezberdinetan ematen dira; lege fonetiko hutsa balitz euskalki berean eman beharko lirateke. Beraz, fenomeno morfologikoa.

\*j>dd>dž>ž>š>x : pauso guztiak daude dokumentatuta

**54. Zenbat trinko zeuden euskaraz XVI.mendean? Eta orain?**

XVI. mendean: 60

Gaur egun: 20

**55. Zer uste zuen Lafonek aditz trinkoez eta perifrastikoez? Zein da gaur egungo ikuspegia?**

Lafonek: zaharrenak trinkoak eta perifrastikoak latinaren eraginez.

Gaur egun bi hipotesi daude: euskara aditz trinkoz osatua eta euskara aditz perifrastikoz osatua (partizipioak mailegatu, beraz ez ditu maileguak trinkotzen)

**56. Zein da perifrasi zaharrena? Zergatik?**

Ø: etor zaitez

**57. Zein perifrasi buruz esan dezakegu erdal ereduen arabera sortuak direla? Aprobaturako dut bezalako, adizki perifrastikoak maileguak dira eta latinezko perifrasi jakin batetik hartutako egitura dute.**

**58. Partizipio + joan-eroan / eraman perifrasiak zer adierazten du? Zer adieraziko zuen jatorrian?**

Joan /eraman aspektua adierazteko erabiltzen dira. Munduko hizkuntzetan horrelakoak gertatzea ohikoa da.

**59. Zergatik bilatzen ditu Trasken euskara SVO hitzordenekoa zeneko garaiko zantzuak?**

Trask (1977): SVO → SOV aldaketa proposatu zuen (SVO ez ergatiboak), aditz-aurrizkien ordena azaltzeko. Da-aurrizkiaren jatorria, preposizioak... jorratu zituen.

**61. Zer gertatzen da hirugarren pertsonako ustezko komunztadura markekin? Zein dira?**

Polimorfismoa ematen da, forma ezberdinak bereizten dira denboraren arabera. *d(a)-, z-, b-, l-*.

**62. Zein zen ikus nezan bezalako perifrasi baten balioa? Eta nekusen bezalako trinko batena?**

ikusnezan, ikusinen (Adizki perifrastikoa) / nekusenikustennuen (Adizkitrinkoa, hauekerabilera osagarriandaude).

**63. XVI. mendeko aditz trinkoek zer balio izan zezaketen? Balio hauek beti berberak ziren?**

Jatorrizko balioa *erresultatiboa* da, emaitza bat adierazten duen perifrasi bada. Adibidez: ikusi nuen 'vi' baina XVI. mendean 'tenia visto', adierazten zuen. Hala ere, lehenengo balioa hartzen hasi zen, beraz, aurrekoaren erabilera murriztuz joan zen.

**64. Zein da, Trasken ustez, aditzetako da- aurrizkiaren (df. Dator...) jatorrizko balioa?**

Aspektu markatzaile hartzen du. E-tor / da-tor

**65. Zein da, Mounoleren arabera, partizipio + izan/\*edun perifrasiaren jatorrizko balioa?**

Honen sorrerak besteari tokia kendu dio. Adibidez: ikus nezan/ nekusen. Garai batean, XVI. mendean adizki trinkoak ugariagoak ziren. Celine Mounolen arabera, ikus nezan, ví (Adizki perifrastikoa) / nekusen veía (Adizki trinkoa, hauek erabilera osagarrian daude).